

A TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI
KITŰNŐSÉGEK JOGCZÍME

A FELSŐHÁZI TAGSÁGRA
AZ EURÓPAI ÁLLAMOK ALKOTMÁNYTÖRTÉNELMÉBEN
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SPANYOL ALAPTÖRVÉNYHOZÁSRA.
(1808—1876.)

SCHVARCZ GYULA

RENDES TAGTÓL.

(OLVASTATOTT A II. OSZTÁLY ÜLÉSÉN, 1890. OKTÓBER 13-ÁN.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAK TUD. AKADÉMIA.

1890.

Franklin társulat nyomdája

Jellegző vonása a modern államnak, hogy osztályrészt juttat a tudomány és irodalom kitűnőségeinek a törvényhozásban. Nem az egyetemek képviseletét értem az alsóházban, mely éppen nem a modern állameszmében gyökerezik, hanem a testületek érdekképviseletének révén vissza nyúlik a keresztyén-germán állam középkori világába. Azon törvényhozási politikára célozok, a mely a jelen század folyamában a népképviseleti rendszer életbelépte óta a felsőházban nyitott tért, rendelt széket, döntő szavazatjogot részint a tudományos akadémiák, részint az egyetemek kebeléből kiszemelendő kiváló jelentőségű tudósoknak, részint pedig minden akadémiái vagy egyetemi kötelektől eltekintve, oly állampolgároknak, a kik saját tudományos vagy irodalmi működésök, érdemeik által fényes nevet szereztek magoknak a szellemi élet történetében.

Mindjárt első pillanatra beviláglik, hogy egy ily alkotmánypolitika csak oly államélet talajában érvényesülhetett, a hol a modern állameszme már győzött a középkorból öröklött keresztyén-germán állam fölött: mert hisz éppen az egyéni állampolgári érték állami érvényesülése, eltekintve születéstől, vagyonfoktól, rendi és testületi kapcsolatoktól, — ép ez azon mozzanat, a mely a valódi modern állameszmét a maga teljességében, a társadalmilag bár legelőrehaladottabb, de államilag még többé-kevésbé a keresztyén-germán rendiség tagozataiban leledző nemzetek államszervezetének alap gondolatától első sorban megkülönbözteti. Csak természetes tehát, hogy annak az alkotmánypolitikának, a mely a tudományos kitűnőségeknek nem mint egyetemi testületek érdekképviseelőinek, hanem mint csakis a tudomány előharczosainak nyitott tért a felsőházakban, ennek az alkotmánypolitikának törvényhozási actusait inkább a román

népek alkotmánytörténelmében találhatjuk föl, mint akár a német államokban, akár Svédországon, akár magában Angliában. Bármennyire gyenge lábon állott is az alkotmányos szabadság, a politikai szabadság és a polgári szabadság még e század első felében is a legtöbb román államban: annyi kétségbevonhatatlan, hogy modern értelemben bevégzett egységes állampolgári társadalomra a jogegyenlőség meggyökerezése folytán sokkal előbb tettek a román népek szert, mint Európa egyéb szereplő kultúrnemzetei. Legkésőbbben lépett a modern állameszme uralma alá Svédország. Csakis 1865-ben, illetőleg 1866-ban fogadta el a svéd országgyűlés a népképviselőt behozatalára vonatkozó javaslatokat: csakis ekkor szűnt meg az ősrégi fejleményekből történelmileg tovább fejlett, 1809-ben rendszeres alap törvénybe foglalt rendi alkotmány; Anglia a politikai szabadságnak, valamint egyáltalán az alkotmányosságának klasszikus hazája ugyan, de épen a maga rendi fejleményéből alakult felsőházának, a «House of Lords»-nak öröklött szervezetét őrzi a legnagyobb féltékenységgel; és így ne csodálkozzunk, hogy ámbár a peeragen alul Angliában már Erzsébet királynő korában le volt hullva az állampolgári társadalomban minden komolyabb természetű rendi korlát és társadalmi hatályba lépett a «gentleman» fogalma, a mely az összes régi rendi maradványok tanult, képzett és vagyonilag önálló elemeit magába forrasztja vala, már t. i. a peerage államjogi színvonala alatt: ezen színvonal fölött maga a *peerage*, mint az angol nemzeti társadalom tetőzete, mozdulatlan maradt minden vihar és minden reform közepette, és épen ezen tény tette mindeddig lehetetlenné, hogy Angliában a tudomány kitűnőségei, ha csak elébb már *peerré* nem emeltettek, a lordok házába bejussanak. És hogy állott az ügy a német államokban?

Bizony nagyon közel állott a kasztrendszerhez nem egy tekintetben, egész az 1789-diki francia forradalomig. Az a tudós fiatal hindu, a ki pár év előtt *Weber* hírneves szanszkrit-tanárnak azt a nyilatkozatot tette, hogy nagyon sok hasonlatosságot talál egyfelől a hindi: bölcsészet, másfelől pedig a németek gondolkodási módja közt, ez a fiatal hindu tudós bőven találhatott volna bizonyára analógiákat a hindu kasztrendszer és az 1789 előtti német rendiség szervezete közt is, ha végig tekint a

németség államrendjén és jogrendjén, úgy a mint ez *Kopasz Károly* korától le egész azon pillanatig, a melyben a francia forradalom eszméi *Göthe* «*Wilhelm Meisters Lehrjahre*» című regényére már oly hatalmas visszahatást gyakorolnak vala. Eltekintve korábbi századoktól, midőn a bizonyos bűntettekben elmarasztalt polgári nőket karóra húzták, még 1432-ben is Straubingnál a Duna vizébe fullasztotta a rendi német igazságszolgáltatás *Bernauer Ágnes*t csak azért, mert egyszerű polgárnő daczára férjhez merészelt menni — titokban — *III. Albrecht* bajor herceghez; még 1725-ben megtörténhetett, hogy a porosz kir. kormány nyílt rendeletben elrendelte, miszerint minden cigány, akár bűnös, akár nem, ha egyszer 18 évét elérte, azonnal fölakasztassék és még *Nagy Frigyes* sem átalotta ezt a rendeletet 1748-ban újból megerősíteni;²⁾ 1766-ban pedig *Collardot*, ki magasabb rangú tisztviselő volt («*Begie-direktor*»), nem kevesebb mint 100 tallér pénzbírságban marasztalták el, azért, mert megsértette a «*Kleiderprivilegium*»-ot, midőn fehér tollat merészelt tűzni a kalapja mellé, lévén ez a fehértoll-viselés a «*Kleiderordnung*» értelmében «*nemesség*» kiváltsága.³⁾ Ugyanakkor természetesen nemcsak a gondolat-szabadság lenyűgözésére V. Károly császár által alkotott censura-törvény állott még fönne kisebb-nagyobb módosítással egy némely német államban, vagy legalább is oly törvény volt érvényben, a mely, miként az V. Károly császár 1530-diki törvénye, azt a szerzőt, a ki a censoroknak nem tetsző (különben egészen tisztességes) dolgot kinyomatni merészelt, érzékeny *testi büntetéssel* is sújtja vala; fönnállott a «*Kleiderordnung*» mellett itt-ott még a «*Ganseordnung*» is, a mely tüzetesen megszabta, hogy tekintettel a rendiségre, kinek szabad ludat tartani, kinek pedig nem.⁴⁾ A legjellemzőbb azonban, hogy még

1) Werner Hesse: *Seltene Gebräuche in der fr.-deutschen Rechtspflege*. 1882. Paul Schwanfelder: *Die Todesstrafe im Mittelalter*. 1882.

2) Th. Winkler: *Die Paria, und die Ausgestossenen*. 1882.

3) Beguelius: *Darstellung der Accisenverfassung in den preussischen Staaten* (1877.)

4) Egészen más szempont alá esik természetesen az a *Ganseordnung*, a melyet a *backnangi* városi tanács bocsátott ki 1607-ben, Württembergben. Ez a *Ganseordnung* egyiránt eltította *valamennyi* *backnangi* lakos-

pár évvel a nagy francia forradalom előtt a porosz állam leg-főbb lovagi tanintézetében a *polgári* szülőktől származó *tanárok alantasabb* rangfokozatba voltak sorozva,¹⁾ mint *nemes tanítványaik!* Ezzel szemben ugyan vajmi keveset nyomhatna a württembergi *Károly Eugen* herczeg által (szül. 1728, meghalt 1793) Stuttgart közelében alapított egyetemszerű tan- és nevelő-intézet, az úgynevezett «*Hohe Karlsschule*»,²⁾ a melynek a többek

nak a lúd-tartást, tekintettel azon károkra, melyeket az előző években a túlságosan fölszaporodott ludak a mezei gazdaságnak, a réteknek, legelőknék stb. okoztak volt.

¹⁾ L. Boseher: «Die absolute Monarchie» a tübingi *Zeitschr. f. d. f. Staaten.* 1888-dik évfolyamában.

²⁾ A *Holte Karlsschule* fönnemlített szabványát következőleg írja le *Schmidt-Weissenfeh* liasonczímű iratában: «Die Schüler waren zunächst in Cavaliere und Eleven, je nach ihrer Herkunft, getheilt. Zu den ersten gehörten *nur* Söhne von Adelligen, deren Eltern diese Absonderung forderten. Sie trugen eine *Adelsschnur* auf der Schulter, assen an einer besonderen Tafel, schliefen in einem besonderen Saal. Die Eleven waren auch ihrerseits verschiedenen Abtheilungen zugeordnet; z. B. derjenigen der Honoratiorensöhne und der Kunst- und Gewerbebeflissenen: Maler, Architekten, Tänzer, meist armer Knaben, die auf Kosten des Herzogs ausgebildet wurden. Im allerersten Bange aber standen die *Chevaliers*, wozu diejenigen ernannt wurden, welche *oh adelig, ob bürgerlich*, in einer Prüfung vier Preise davontrugen. Sie erhielten dafür eine goldene Medaille. Wer es gar zu acht Preisen auf einmal brachte, ward *Grandchevalier* mit dem Grosskreuz um den Hals und dem Ordensstern auf der Brust. Der Chevalier stand im akademischen Ansehen hoch über dem Cavalier, da er zu Gemüth führte, dass der *Adel der Talente* den der *blossen Geburt übertrage*. Bei dem Austritt aus der Karlsschule hatte *freilich* der Chevalierorden keinen Werth weiter; doch in derselben gewährte er seine Vortheile.

V. *Károly császár* föntemlített 1530-diki (augsburgi) sajtótörvénye ekként hangzik: «Nachdem durch die *unordentliche* Druckerei bis anher viel Uebles entstanden, setzen, ordnen und wollen wir, dass ein jeder Kurfürst, Fürst und Stand des Beiches, geistlich und weltlich, in allen Druckereien mit erstem Fleiss Fürscheidung thue, dass hinfüro *Nichts Neues* und sonderlich Schmähschriften, weder öffentlich noch heimlich *gedichtet, gedruckt, oder feilgehabt* werden, es sei denn zuvor durch einige von *geistlicher* oder weltlicher Obrigkeit dazu verordnete *verständige (!)* Personen besichtigt, des Druckers Namen, und auch die Stadt, darin solches gedruckt, mit nämlichen Worten darin gesetzt. Und so darin Mangel befunden, soll dasselbige zu drucken oder feilzuhalten nicht

közt *Schiller* is tanítványa volt. Ezen egyetemszerű tanintézet, mely csekély mérvű keretben 1777-ben február 5-dikén lón megnyitva, 1781-ben már hat facultásszerű tan folyamat foglalt magában (jogi, orvosi, bölcsészeti, katonai, gazdasági és művészeti facultást), elannyira, hogy II. József császár még azon évben (1781) *egyetemi* rangra emelte és mindazon «*előjogokkal és szabadságokkal*» fölrüházta, a melyek abban az időben európa-szerte egy egyetemet megillettek. Hát ennek az egyetemszerű nagy tan- és nevelőintézetnek közvetlen főigazgatását *Károly Eugen* herceg saját magának tartotta fönn és oly alap- és rendszabályokkal látta el, a melyek nagyon jellemző világot vetnek egyfelől a herceg korát fölülmúlni látszó nemes gondolkodásmódjára és fölvilágosult szellemére, másfelől pedig a német társadalom és államrend akkori áttörhetlen válfalaira. A tanulók száma 1783-ban 300-ra rúgott, a kik mindenk előtt két nagy rangcsoportba lőnek beosztva. Az első rangcsoportba tartoztak a «*Cavalier*»-ek, vagyis a nemes szülők, illetőleg nemes apák törvényes gyermekei; a második rangcsoportba pedig az «*Eleve*»-k soroztattak. Ezen «*Eleve*»-k ismét bárom alosztályra oszlottak: az első alosztályba tartoztak a «*Innoratorok*», a másodikba a *művészet*tel és a harmadikba az *iparral* foglalkozók gyermekei. Idáig tehát ezen egész szervezet teljesen megfelelt a rendi alapokon nyugvó német államjog hagyományos fejlődéséből táplálkozó akkori orthodox közfelfogásnak: volt azonban a *Károly Eugen* herceg művében néhány heterodox vonás is, és épen ez az, a mire hivatkoznak azok, a kiket feszélyez annak tudata, vagy legalább nyílt beismerése, hogy valamint a jobbágyok fölszabadítására a Németbirodalomban a *francia* forradalom szolgáltatott indokot, ösztönzetet és erőt, szintűgy a francia eszmék és példák hatása alatt történt jóformán minden egyéb reform vagy reformkísérlet is az állampolgári jogegyenlő-

zugelassen werden. Was auch solcher Schmah- oder dergleichen *anderer* Bücher bereits gedruckt, sollen nicht verkauft werden, und wo der *Dichter*, Drucker oder Verkäufer solche Ordnung und Gebot überfahren, soll er durch die Obrigkeit nach Gelegenheit *an Leib* oder Gut gestraft werden, und wo einige Obrigkeit, sie wäre, wer sie wolle, hierin lässig befunden würde, alsdann soll und mag unser Kaiserlicher Fiskal gegen dieselbe Obrigkeit um die Strafe proeediren und fürfahren.»

ség alap gondolatának irányában. De hát tekintsük kissé közelebbről, mi volt az, a mi túlszárnyalta az akkori németiség államrendét és közfelfogását a *Károly Eugen* herceg egyetemeszerű tan- és nevelőintézetének szervezetében és rendtartásában? Mindössze is annyiból állott az egész, hogy a «*Cavalier*ek» közé csak azon *nemes* apák törvényes gyermekeit osztotta be, a kik maguk is határozottan kifejezték odairányuló kívánságukat, hogy gyermekeik a polgári szülők gyermekeitől elkülönözten, a külön *nemesi* kategóriába, vagyis a «*Cavalier*ek» közé osztassanak be; a *többi nemes* fiúkat pedig szintén az «*Elevek*» kategóriájába, vagyis a *polgári* fiúk közé sorozta. E tekintetben tehát csak annyiban tért el a hagyományos német államrendtől és közfelfogástól, a mennyiben a szülők határozottan kifejezett kívánságától tette föltételessé, hogy gyermekeikre nézve betartassanak-e vagy ne a rendi tagozat követelményei? Volt azonban még egy más jellegző vonása is a «*Hohe Karlschule*»-nek, és ez abban tetőzött, hogy még a «*Cavalier*ek» fölött is volt két rangfokozat, és ezen két legfelsőbb rangfokozatba *születésre való tekintet* nélkül helyeztetek a legjobb tanulók; azok, a kik valamely vizsgálaton legalább is négy díjat nyertek, «*Chevalier*» lettek és értékes, nehéz arany érmet viseltek, akár *nemes* volt az apjuk, akár *polgár*; azok pedig, a kik legalább is 8 pályadíjat nyertek, a legmagasabb tanulói rangfokozatra lőnek előléptetve: «*Grandchevalier*»-ká lettek és nagykeresztet viseltek a nyakszalagon, a mellökön pedig érdemrendi csillagot, szintén akár *nemes* volt az apjuk, akár pedig *polgár*. Íme ebben az iskolai kitüntetésben érte el a múlt század vége felé a tetőpontját az az elismerés, a melyvel a németiség a *szellemi arisztokratia* iránt viseltetett; de mihelyt kiléptek a fiúk ebből a «*Hohe Karlschule*»-ből, azonnal megszűnt minden *Grandchevaliers*ág és *Chevaliers*ág: ott állott ridegen a valóság: a középkorból örökölt rendi tagozat a maga merev válfalaival és egész nyerseségével. Ne nagyon dicsekedjenek tehát a német államtudósok *Károly Eugen* herceg említett ötletével: messze mögötte maradt az *castillai A. Alfons* eszméjének, a ki *Justinánt* utánozva, húsz évi szolgálat után rendszerint grófi rangra emelte a jogtanárokat. Azután ki bírná *Károly Eugen* württembergi hercegnek vindikálni ezen gondolat eredetiségét? Még ha csak

ugyan 1789 előtt léptette volna is életbe — miként némelyek állítják — említett *chevalierságot* és *grandchevalierságot*, tekintet nélkül a születésre, a maga egyetemszerű tan- és nevelőintézetében: vajjon még ez esetben is nem vezethetnők-e vissza az ő — különben bizonyára nagyon szép és dicséretreméltó — kis kezdeményezését inkább azon 1771-től 1789-ig már Európaszerte ugyancsak hatalmas irodalmi mozgalomra, a mely a szellemi nagyságok cultusát föléje emelé vala a születésnek, s a melynek megindítói szintén csakis francziák voltak, *Rousseau* és *Voltaire* nem kevésbbé, mint *Diderot*, *D' Alembert*, *D' Holbach* és a többi *encyklopaedisták?* *Beaumarchais* darabját, «*Figaro lakodalmát*», 1784-ben adták először Párisban. Már azon tüntetésszerű fogadtatásból, óriási népszerűségből, a melyben ezen rendiség-ellenes darab az «*Ancien Régime*» csorbítlan hatalmának közepette is részesült a franczia fővárosban: már ebből is megérthette *Károly Eugen* herceg, lia különben nem is tudta volna, hogy a *Jean Jacques Rousseau* tana a gyakorlatban is kezdi éreztetni a maga hatását.

No de mindegy; fakadt legyen a *Károly Eugen* herceg fölvilágosodástelt kezdeményezése bármily lélektani forrásból: elszigetelt tünet volt és maradt az hosszú időkig még Németországon. A rendi tagozat fönmaradt ott a maga kasztszerű merevségében még e század közepe táján, sőt még azontúl is, daczára azon franczia mintára készített alkotmány-okleveleknek, a melyek 1818 óta az egyes német államokban a modern alkotmányos jogállamot megszervezni a népképviselési rendszer alapján igyekeztek. Jellemző, bog}' az egyetemek képviselői, számszerűit ketten, első ízben *Baden* nagyhercegség felsőházába jutottak be az 1818 augusztus 22-iki alaptörvény alapján, tehát egy oly német államban, a mely maga aránylag meglehetősen szabadelvű alkotmányfejlődését jórészt a tőszomszéd franczia nép forradalmi visszahatásának köszönheti. Badenben a felsőházban két egyetem képviselője ül: de hogy nem mint a saját egyéni értékénél fogva mint tudományos kitűnőség részese a törvényhozó hatalomnak, hanem csakis mint testületi küldött, ez kitűnik magának az 1818-diki alkotmánylevélnek félremagyarázhatatlan szövegéből. Bajorországon nem jut a felsőházban tagság a tudományos kitűnőségeknek, még mint egye-

temi testületi küldötteknek sem. Hasonló szellem érvényesül a porosz alkotmányban: a porosz «Landtag» felsőháza tagjainak egy, számszerűit különben sem jelentékeny részét a király azok közül nevezi ki, a kik az alkotmánylevél nagy általánosságban tartott rendelete szerint a király elé e czélből különböző testületek és így többek közt az egyetemek által földerjesztettek; de az egyetemek által földerjesztett állampolgárok elvesztik felsőházi tagságukat, mihelyt egyetemi tanárok lenni megszűnnek. *Hessen* nagyhercegség alkotmánylevele (18:20 december 17) a báró *Riedesel* család seniorát a giesseni egyetem kancellárjával egy kalap alatt rendeli be tagül, a nagyhercegség országgyűlésének felsőházába, vagy mint ott államjogilag magukat kifejezik, az első kamrába. A *szász királyság* alkotmánylevele 1831-diki szeptember 4-dikén kelt és miután ezen, különben annyira művelt német állam arról nevezetes, hogy még a második kamrájában, vagy mint mi mondanók, a képviselőházban is meglepetést keltő érdességgel juttatja érvényre még manap, a XIX. század végével is, az állampolgári társadalom rendi tagozatát, érdekes tudni, hogy minő jogcímen kerülnek bele a szász királyság felsőházába a tudományosság egy némely elismert tekintélyű notabilitásai. Semmi esetre sem azon jogcím alatt, hogy tudományos kitünőségek, hanem csakis mint testületi érdekképviselők. Ott ül a szász első kamrában a meissen *«Hochstift»* küldötte, ott ül a wildenfelsi uradalom mindenkori birtokosa, ott ül a bautzeni Domstift St. Petri mindenkori dékánja, a wurzeni Collegialstift küldötte: és mindezek mellett ott ül épen ilyen testületi érdekképviselői jogcímen a *lipcsei egyetem* küldötte is. A *württembergi királyságnak* 1819 szeptember 25-diki alkotmánylevele már még az egyetemi testületek érdekképviselőit sem bocsátja be a felsőházba, annál kevésbbé egyéni érték czímén a tudományos vagy irodalmi kitünőségeket: pedig köztudomáson van, hogy a württembergi királyság alkotmányossága különben szabadelvűség és komoly alkotmányos szellem tekintetében vagy két emberöltőn át ugyancsak meghaladta a többi német alkotmányos államokat.

Tagadhatatlan, hogy a német államok, midőn e század folyamán kibocsátott alkotmányleveleik alapján tért nyitottak a modern alapon, a második kamrában többé-kevésbbé nép-

képviselési alapon szervezett országgyűlés első kamrájában a tudomány-egyetemek testületi érdekképviselőinek: ezt nem csak Anglia példája után cselekedték, a mely a maga parlamentjében — igaz nem a *House of Lords*-ban, de a *House of Commons*-ban — már I. Jakab óta fogadta be a törvényhozó testület tagjaiul az *oxfordi* egyetem, majd azután később a többi ó-angol egyetemek testületi érdekképviselőit is, hanem magából a középkori német birodalmi és országos közjogból is meríthettek bizonyos reminiscenciákat, a melyek az egyetemeknek már a reformáció korábbi jelentékeny *testületi* befolyását jelzik az államélet egynémely munkakörére és a társadalomnak egynémely politikailag szereplő, majd anyagi, majd erkölcsi célokat áholó érdekkapcsolataira. Mindez azonban alig lett volna képes oda befolyásolni a modern törvényhozásokat, hogy szék, szavazatjogot, szóval valóságos tagságot juttassanak a tudományos kitűnőségeknek. Az egyetemi testületeknek illetlen képviseltetése úgy az angol alsóházban, mint említett német államok felsőházában utóvégre sem egyéb testületi érdekképviselőnél, a melynek jogalapján, sőt szellemén sem igen változtathat azon körülmény, hogy úgy Angliában, mint említett német államokban időről-időre oly férfiak is jutnak be ily jögezimen a parlamentbe, a kik nemcsak kitűnőségei, de nem ritkán világszerte elismert tekintélyű díszei a tudományosságnak. A tudományos kitűnőségek azonban e század negyedik évtizede óta mégis bejutnak saját tudományos, vagy irodalmi érdemeik jögezimen is a parlamentekbe: oly államokban, a melyek különben sem hatalom dolgában a németséggel, sem ősrégi alkotmányos szabadság tekintetében Angliával távúiról sem versenyezhettek eddigelé. Vessünk immár egy pillantást ezen államokra. A legtanulságosabb e részben figyelemmel kísérni a spanyol alaptörvényeket, úgy mint ezek egymásután — katastrofával vagy a nélkül — érvényre emelkedtek, kezdve 1808-tól le egész napjainkig, vagyis, miután a spanyol királyság alkotmányossága még manap is az 1876-diki alkotmánylevél alapján áll, le egész ezen alaptörvény megalkotásáig. Az 1808-ban július hó 6-dikán Bayonában promulgált «*Constitución de la Monarquía española*» a maga IX. Titulójának 64-ik Articulójában fölsorolja, hogy kik lehetnek tagjai a Cortes 3-dik osztályának, az úgy-

nevezett «*Estamento del Pueblo*»-nak, vagyis mint a rendi germán államjog műnyelvén mondhatnék, a nép curiájának. Megjegyzem, hogy az 1808-diki spanyol alkotmány állít ugyan föl senatust, nevezetesen a Spanyolországnak legalább is tizen-nyolcz éves infansaiból és ezenkívül még a király által a tábornagyok, — a *capitanes generales* dél ejército, — a valóságos tengernagyok, — *capitanes generales de la armada*, — a nagykövetek, — *embajadores*, — az államtanácsosok, — *consejeros de estado*, — és a királyi tanács — *consejo real* — tagjai közül kinevezendett 24 egyéb tagból álló «*senadot*»: ámde ezen 1808-diki alkotmány szerint ez a spanyol senatus nem felsőháza az országgyűlésnek, vagyis a Cortesnek, hanem öre az alkotmánynak és egyúttal legfőbb államjogi bíróság.¹⁾ részben tehát a Sieyès-féle francia alkotmány alap gondolatára vall, a minthogy maga ez az egész 1808-diki spanyol alkotmány is létrejöttét, Murát helytartó közbejöttével, sőt egyenesen ennek auspiciumai alatt jövéen létre a Bayonába hívott 150 diputados megállapodása folytán, szintén a francia államhatalom mozgató erejének, vagyis I. Napoléon akaratának köszönheti vala. Az országgyűlés — *cortes* — ugyanezen alkotmány szerint három curiából — tulajdonkép padból — *estamento* — áll. Az elsőt képezi a főpapok padja, — *estamento del clero*, — mely a 61-dik *Articulo* rendeletéből a királyi tróntól jobbra foglal helyet és 25 érseket meg püspököt foglal magában; továbbá a nemesség padja, — *estamento de la nobleza*, — mely a királyi tróntól balra foglal helyet és 25 főnemesből áll, a kik «*Grandes de Cortes*»-nek, országgyűlési főuraknak czímeztek,²⁾ és végre a nép curiája, vagyis padja, — *estamento del pueblo*, — a mely a következő tagokat foglalja magában: 1. Spanyolország tartományainak és Indiáknak 62 küldöttét; 2. Spanyolország és szomszédos szigetei főbb városainak 30 küldöttét; 3. 15 iparüzlet-tulajdonost vagy kereskedőt; és 4. öt küldöttet az egyetemek részéről, bölcs férfiakat, vágj' olyanokat, a kik személyes érde-

¹⁾ A senatust illetőleg 1. az 1808-diki «*Constitucion*» VII. Titulóját, különösen pedig ennek 32—51. *Articulóit*.

²⁾ Art. 61—63.

meik által tüntették ki magokat a tudományokban, vagy az irodalomban; illetőleg a művészetekben.

A 64-dik Artículo-nak idevonatkozó 3-dik pontja az eredeti szövegben ekként hangzik: «De quince Diputados de las Universidades, personas sabios, o distinguidas por su mérito personal en las ciencias ó en las artes».

Ezen 15 küldöttet a 74-dik Artículo szerint a király nevezi ki azok közül, a kik neveit magában foglalja 1. a királyi tanács által fölterjesztett 15 jelölt névjegyzéke, és 2. a királyság minden egyes egyeteme által fölterjesztett jelöltek névjegyzéke. «Los Diputados de las Universidades, sabios y hombres distinguidos por su mérito personal en las ciencias ó en las artes, serán nombrados por el Bey entre los comprendidos en una lista

1. de quince candidatos presentados por el Consejo Beái, y

2. de siete candidatos presentados por cada una delas Unversidades dél Beino.» Már ezen szöveg — a 74-dik Artículo szövege — is útba igazíthat bennünket arra nézve, hogy hogyan kelljen értenünk a 64-dik Artículo 4-dik pontjának kissé homályos, mert félreértéseket támasztható, szövegét. Megértjük ugyanis a 74-dik Artículo imént közlött szövegéből, hogy a 64-dik Artículo 4-ik pontja akkor, midőn egyetemi küldötteket, bölcs férfiakat, vagy pedig személyes érdem, egyéni érték által kimagasló tudományos és irodalmi kitűnőségeket, számra 15-öt rendelt be a Cortes nép-curiájába, nem azzal az intenióval cselekedte ezt, hogy mind a 15 csakis az egyetemi tanárok közül és csakis az egyetemi tanárok által választassák: mert ha homályos is a fönnebbi szöveg a «vagy», az «ó», szócska miatt: az bevégzett tény, miszerint a királyi tanács is föl volt jogosítva, sőt egyenesen arra volt utasítva a 74-dik Artículo által, miszerint szintén állítson össze névjegyzéket a tudományos és irodalmi kitűnőségek neveiből, még pedig számra nem kevesebb, mint 15 névre valló névjegyzéket az általa — a királyi tanács által — jelöltekül fölterjesztendő kitűnőségek megnevezésével. Másfelől ez a kifejezés: «por su mérito personal — egyéni értékök, személyes érdemeiknél fogva kimagasló» — mondom, már ez a kifejezés is nem azt mutatja-e, miszerint ezen alkotmány szerzőinek inteniója nem az volt, hogy csakis a testületek nyerjenek képviseltetést ezen 15 küldött által a Cortesben, hanem csakis az

lehetett az intentiója, hogy valódi tudományos és irodalmi kitűnőségek jussanak ezen 15 férfiú személyében a cortesbe, még ha nem egyetemi tanárok is, még ha nem is tartoznak tulajdonképpen a testületeket képviselő egyetemek kötelékébe?

Fontos kérdés és alkotmánytörténelmi érdekléssel bír megadni rá a szabatos feleletet. Mert lia tagjai is voltak már annak előtte is égi- vágj- más európai ^{törvényhozó} testületnek az egyetemi tanárok, mint az illető egyetemek küldöttei: ez, miként már említtem, egyoldalúig a testületi érdekképviseltetés kifolyása, nem pedig tisztán culturpolitikai postulatum kielégítése volt.

Az egyéni tudományos, vagy irodalmi érték, az e téren személyes érdem nem lön 1808-ban még ily magas jogczimre méltatva a törvényhozások, illetőleg a törvényhozó testületek egybeállításáról szóló alaptörvények, alkotmánytörvények és rendeletek által sehol. A francia alkotmányok egész sorozata állott már ekkor a bayonai alkotmányhozók előtt: de sem az 1791-diki, sem az 1793-diki, sem az 1795-diki, sem az 1799-diki, sem végül az 1804—diki francia alkotmány szövegébe nem tört még magának egy ily culturpolitikai eszme útát. I. Napoléon nagyon megbecsülte a tudósokat, kivált a matematikai és a természettudományi szakmák kitűnőségeit: megtette őket senateurökké, megtette őket grófokká, sőt a világhírű csillagászt, a n *Mécanique céleste*» halhatatlan nagy szerzőjét, *Laplacet* megtette még belügyminiszterré is — a mi által, közbevetőleg legyen mondva, épen nem tett *Laplace-nak* valami nagy szívességet, mert *Laplace* szórakozottsága és a köznapi életbeni járatlansága épen ezen rövid éltü belügyminisztérségének adomaszerű apró botlásai által jutott a mosolyogni minden perczen kész világ tudomására: ámde *Laplace* kineveztetése belügyminiszterré csakis *I. Napoléon* szeszélyében gyökerezett, nem pedig a törvényekben, meg az intézményekben.

Szóval, ha csakugyan benne lett volna a fönnérintett eszme, a tudományos egyéni értéknek — minden egyetemi testületi érdekképviseltetéstől ment parlamenti elhelyeztetése az 1808-diki spanyol alkotmányban: akkor csakugyan azt mondhatnék, hogy a spanyolok e részben megelőzték volna magukat a francziákat. Ámde csakugyan benne volt-e ez az eszme az 1808-diki spanyol alkotmányban?

Nem volt még benne semmi esetre sem a maga teljes tisztaságában. Csakis annyi volt benne, hogy azok a böles férfiak, a kiket, számra 15-öt, majd az egyetemek a Cortesbe küldeni fognak, hogy mondok ezek a férfiak azon tanárok közül vetessenek, a kik a saját személyes, tudományos vagy irodalmi működésök által kimagaslanak a többi közül. Ez a 74-dik «*Articulo*» egyedül helyes értelmezése.

És mégis a francziáktól vették a spanyolok ezt az eszmét — a tudományos egyéni értéknek parlamenti elhelyezését, tekintet nélkül az egyetemi testületek kötelékére: csakhogy még nem most, de pár évtizeddel később; és akkor sem a francia alaptörvényekből és az ezek keretében mozgó organikus törvényektől, hanem a francia szellemtől kölcsönözték azt; attól a francia szellemtől, a mely midőn megteremtette a modern demokrat állam eszméjét, egyúttal diadalra segítette azt a fölfogást is, a mely nem többé a testületek érdekkapcsolataira, de csakis az egyéni erőre, az állampolgár értelmi és erkölcsi értékére kívánta fektetni ezentúl a politikai és társadalmi súlyt. De míg ez Spanyolországban az alaptörvénybe bevezetethetett, sokféle változáson és nem egy kínos vajúdáson kellett átesnie e nemzetnek.

Az 1808-diki spanyol alkotmány alig lépett életbe. Csatázás és halálhörgés, ágyú dörgés és lelkesedéstelt rohamoszlopok rivalgása töltik be Spanyolország hegységeit és mezőit egyiránt azon egész idő alatt, míg I. Napoléon fivére ott ül vala a világ legbüszkébb ősi trónján, és már 1812-ben létrejön véres csaták közepette egy új alkotmány: az a híres 1812-diki «*Constitucion*», melyet márczius 18-ikán, 1812-ben hozott létre a demokratikus eszméktől áthatott 104 spanyol képviselő Cadizban. Ez azon 1812-diki spanyol alkotmány, mely szünetelt 1814-től egész 1820-ig, a mely idő alatt VII. Ferdinand Napoléon szerencsecsillagának lehanyatlása, majd a Szentszövetség nemzetközi politikája folytán, absolut fejedelemként uralkodott, mígnem a *Riego* közlelkésedést keltő zendülése 1820-ban véget vetett a szégyenteljes állapotnak, és visszaállította az 1812-diki alkotmányt, a melyre a király ismételve megesküdtött, márczius 7-én a madridi ayuntamiento előtt, majd július 9-én a cortes előtt.*)

*) VII. Ferdinándban egyébként most is megvolt a korlátolt föl-

Ezen 1812-diki alkotmány, a mely egyébként csakis 1820-tól 1821-ig maradt, úgy a hogy érvényben — miután VII. Ferdinánd a veronai congressuson (1822. november 22-dikén) kieszközöltette magának *Metternich* által a francia invasiót, és az Angoulême herczeg hadserege le is tiporta nagy könnyűséggel a spanyol nép vetéseit, a szabadelvű kormánynyal és az egész 1812-diki alkotmánynyal együtt,*) mondom, ez az 1812-diki alkotmány nem tartalmazhatott a tudományos kitűnőségek jogczímére

fogás ravaszága; azon manifestumban, melyet föntérintett eskületétel alkalmával a spanyol nemzetköz kibocsátott, ott állnak azon lires szavak, a melyeket mint a szemfényvesztő kétértelműség műremekét szokták idézgetni a spanyol államjogtudósok. «Marchemos francamente, y yo el primero, por la senda constitucional.» (Muro Martinez, IX. 118.) (Ezen mondat azért kétértelmű, mert a *por* szócska nem csak azt jelenti, hogy *hozzá*», hanem azt is, hogy *«azon át.»*)

*) Ismeretes azon vérszomjas kegyetlenség, a melylyel VII. Ferdinánd a maga hitszegését tetézte. Az alkotmányhú cortes-párt kitűnőségei közül fölakasztatta Diego és Empecinado tábornokokat, Bessierest és Torrijost pedig agyonlövete. A nemeslelkű granadai özvegyet, Donna Mariana Pinedát, vasgyűrű (garrote) által fojtatta meg, és tömérdek szabadelvűt kivégeztetett, miután magát az Angoulême herczeg csapatainak szuronyai alatt biztonságban érezte — csak azért, mert nagyon boszantotta, hogy pár év előtt el kellett törölni az inquisitiót. A veronai congressus pedig azért engedett oly könnyű szerrel a Metternichék incselkedéseinek, mert a spanyol Cortes, az alkotmányos uralom alatt, az 1812-diki alkotmány alapelveinek értelmében eltörölte a jezsuitákat, leszállította a szerzetesrendek kolostorainak számát és eltörölte a majorátusokat és a vinculatiókat. Ez már több volt, mint a mennyit a Metternich nemzetközi állambölcsésége által vezényelt Szentszövetség elnézhetett volna Spanyolországnak; XVIII. Lajos pedig — a ki 1788-ban első tette az «Ancien Régime» rendi alkotmányának megszüntetésére a «*Tiers e'tat*» fölülkerekedlietése érdekében az első dőfést — ez a lelkiileg testileg elgyengült XVIII. Lajos örömmel bocsátotta most rendelkezésére a 100,000 franezia katonát VII. Ferdinánd absolut kormánypolitikájának: mert azt hitte, hogy a szabadelvű kormányzat leveretése a tőszomszédban kissé le fogja hűteni Franciaországon is a már-már újból reménykedni kezdő liberalismust; másfelől tudta azt is, hogy a franezia sereg épen nem fog vonakodni olcsó babérokra tenni szert — annyi katastrophia után — azon spanyol szabadsághősök csapatai fölött, a kikkel szemben *Welliruton* idejében ugyancsak foltot kapott az addig győzhetetlennek hitt franezia «*gloire*» Talaveránál, Vitoriánál, Salamancánál, Badajoznál stb.

nézve már azért sem rendelkezést, mert ez az 1812-diki alkotmány az *egy kamrarendszerre* alapította a cortes egész szervezetét és nem ismert semmiféle felsőházat, hanem csakis egyetlen egy osztatlanul egységes népkamrát.

Az államtanácsról — «*Consejo de Estado*» — szóló Capitulónak 232-dik Articulójában ez rendeltetik ezen magas államtanestület összeállítására vonatkozólag: «*Estos serán precisamente en la forma siguiente; á saber: cuatro Eclesiásticos, y no mas, de conocida y probada ilustración y merecimiento, de los cuales dos serán Obispos: cuatro Grandes de España, y no mas, adornados de las virtudes, tálente y conocimientos necesarios; y los restantes serán elegidos de entre los sugetos que mas se hayan distinguido por su ilustración y conocimientos ó por sus señalados servicios en alguno de los principales ramos de la administración y gobierno del Estado*». — Tehát Spanyolország grandjaitól is megkövetelt az 1812-diki alkotmány bizonyos szellemi qualificatiót az államtanácsba! beléplietésre; ezektől és a négy egyházi férfítól pedig eltekintve, a többiek csakis vagy azon jogcímen léphettek be az államtanácsba, miszerint az államkormányzat, illetőleg közigazgatás valamely' nagy ágában maguknak a közügyek körül kiváló érdemeket szereztek vagy pedig magukat az ő fölvilágosultságuk — «*ilustración*» — és ismereteik által az összes állampolgárok leginkább kitüntették. Az összes államtanácsosokat a Cortes előterjesztésére a király nevezte ki ezen alkotmány 233-dik Articulója szerint, azon három-három kitűnőség közül, a kiket a Cortes jelölti névjegyzéke egy-egy állomásra javaslatba hozott.

VII. Ferdinand egész haláláig, vagyis 1833-ig ismét abszolút módon uralkodott; Izabella királynő még bárom éves gyermek volt, midőn VII. Ferdinand halálával trónra került, és így anyja *Maria Cristina* uralkodott helyette mint regenszó 1840-diki szeptemberig és bármennyire szigorú ítéletet mondanak is az ő regensi uralkodása fölött némely történetírók, tagadhatatlan, hogy fölismerve a veszélyt, mely a VII. Ferdinand halálával kitört Carlista-háborúból hazájára tornyosult, komolyan szövetségre igyekezett jutni a fölvilágosult liberalismussal. Szeptember 29-dikén 1833-ban hunyta be szemeit VII. Ferdinand és már október 24-dikén nagymérvű amnestiát adott a politikai párt-

állásuk miatt üldözötteknek; azon kiáltványban pedig, melyet mindjárt a király halála után intézett a nemzetköz, azt az ünnepléses ígéretet tette, hogy a veszélyes újításokat szintűgy kerülni fogja uralkodásában, mint a tetszetegséget.¹⁾ Be is váltotta ígéretét, a mennyire a Garlista-háborúnak izgalmai közt lehetséges volt. *Don Francisco de Cea Bermudez*, a ki a Cristina kiáltványát sugalmazta volt, szintűgy a liberális párthoz tartozott, mint *Don Martinez de la Rosa*,²⁾ a ki mint miniszterelnök az 1834-diki ápril 10-dikén kibocsátott «*Estatuto Real*»-t szövegezte volt. Ez az «*Estatuto Real*» tulajdonkép oktroyált alkotmánylevél volt és nem sokáig maradt érvényben, mert már 1836-ban augusztus 13-dikán kiütött a katonai lázadás Ildefonsóban, a minek folytán azután ismét az 1812-diki alkotmány helyzetetett vissza érvénybe. Ámde van egy pontja ezen 1834-diki «*Estatuto Real*»-nak, a mely örökre nevezetes kell hogy maradjon, nem csak a spanyol, de egyáltalán az európai alaptörvényhozás történetében. Azon pontot értem, a mely a felsőházba — *Proceres del Reino* — az egyéni tudományos vagy irodalmi érték jogcímén vezeti vala be a szellemi élet kitűnőségeit, még az esetben is, ha az illetők kívül állottak minden egyetemi és egyéb testületi köteléken. De lássuk kissé közelebbről magát a szöveget. Az «*Estatuto Real*» I. Titulójának 2-dik *Articulója* megszabván, hogy az országgyű-

1) «Que seguiria gobernando sin innovaciones peligrosas, aunque sin estacionarse.» *Don Francisco de Cea Bermudez* volt az a miniszterelnök, a ki *Cristinának* ezt a tanácsot adta.

2) *Molins* őgróf 1874-ben a madridi tudományos és irodalmi «*Ateneo*» tanszékeinek megnyitása alkalmával a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott *Martinez de la Kosáról*, mint államférfiúról — «Yo os digo — mond az ékesszólló *marques* — que no registrar nuestros anales contemporáneos hombre de más viril energía, de carácter más tenaz y de más immutable condición. Yo os digo, y la historia lo ha de consignar con hechos si no con apreciaciones, que ni los halagos de los *Keyes*, ni los gritos de las turbas, ni los ruegos y lágrimas de amigos y hermanos, ni las trabucos y puñales de asesinos le conmovieron nunca, ni le torcieron ó detucieron siquiera un punto en su camino. Bien lo vieron los sicarios de *Rossi*, cuando por su presencia de espíritu salvó al Pontífice, é hizo salir de Roma á *Pío IX.*» (Discurso de apertura de las cátedras del *Ateneo científico y literario de Madrid*. 1874.) (Hl. e. *Muro Martinez IX*. 171.)

lés — Cortes generales — két «*estamento*»-ból fog állani, úgy mint az «*Estamento de Proceres del Peinó*»-ból, vagyis felsőházból és az «*Estamento de Procuradores del Reinó*»-ból vagyis a képviselőházból, ekként az ország ügyészeinek nevezvén a képviselőket, a II. Titulo rátér a felsőház egybeállításának elemeire és módozataira. Az erre vonatkozó 3-dik Artículo ekként hangzik: «El Estamento de Proceres del Reino se compondrá:

1- o. De muy Reverendos Arzobispos y Reverendos Obispos.

2- o. De Grandes de España. 3-o. De Títulos de Castilla. 4-o. De un número indeterminado de españoles, elevados en dignidad é ilustres por sus servicios en las varias carreras, y que sean ó hayan sido Secretarios del Despacho, Procuradores del Reino, Consejeros de Estado, Embajadores ó Ministros Plenipotenciarios, Generales de mar ó de tierra, ó Ministros de los Tribunales Supremos. 5-o. De los propietarios territoriales ó dueños de fábricas, manufacturas ó establecimientos mercantiles que reúnan a su mérito personal y a sus circunstancias relevantes el poseer una renta anual de sesenta mil reales, y el haber sido anteriormente Procuradores del Reino. 6-o. De los que en la enseñanza pública *ó cultivando las ciencias ó las letras, hayan adquirido gran renombre y celebridad*, contal que disfruten una renta anual de sesenta mil reales, ya provenga de bienes propios, ya de sueldo cobrado del Erario.» Vagyis: a 6. és 7-dik Artículo szerint, eltekintve Spanyolország Grandjaitól, a kik örökösödési jogon vagyis született tagjai a felsőháznak, a felsőház többi tagját a király az illetők életfogytára szemelvén és nevezvén ki, (Artículo 6.: «La dignidad de Procer del Reino es hereditaria en los Grandes de España» és Artículo 7: «El Rey elige y nombre los demas Proceres del Reino, cuya dignidad es vitalicia»), a felsőház az 1834-diki «*Estatuto Real*» szerint áll

1- ször «Főtisztelendő érsekekből és tisztelendő püspökökből»;

2- szor Spanyolország grandjaiból; 3-szor Castilla főnemeseiből; 4-szer határozatlan számú spanyolokból, a kik szolgálataik folytán magas rangra és fényes polczra emelkedtek a közpályákon, és vagy miniszterek vagy miniszterek voltak, vagy országgyűlési képviselők, államtanácsosok, nagykövetek vagy követek (meghaltalmazott miniszterek), tengernagyok vagy a szárazföldi sereg tábornagyjai, vagy pedig a legfőbb törvényszék elnökei s egyb

főtisztviselői; 5-ször földbirtokosokból, gyárosokból, ipar- és kereskedelmi telepek tulajdonosaiból, a kik azon kívül, hogy személyes érdemekkel is bírnak, évenként legalább 60,000 reálnyi saját jövedelemmel rendelkeznek és már tagjai voltak a képviselőháznak; 6-szor oly férfiakkól, a kik a közoktatásügy terén, vagy («ó») *pedig a tudományok művelésében vagy irodalmi működésük által nagy hírnevet* («gran renombre») *és dicsőséget* («celebridad») *szereztek maguknak*, de csak azon föltétel mellett, ha akár a saját vagyonuk után, akár az állampénztárból évenként legalább is 60,000 reálnyi jövedelmet, ületőleg fizetést vagy nyugdíjat s egyéb javadalmazást húznak. Méltán megütközést kelthet ugyan, hogy csakis a 60,000 reálnyi, vagyis 6000 forintnyi évi jövedelemmel vagy fizetéssel bíró tudományos és irodalmi kitünőségekre reflectál ezen 1834—diki spanyol alkotmánylevél — mintha csak attól tartana, hogy máskülönben az úgynevezett szellemi proletariátus notabilitásai kerülnek majd be a felsőházba *) — azonban ettől eltekintve csakugyan rendkívül fontos ezen 6-dik pont: mert ez foglalja magában a legkorábbi alaptörvényi rendelkezést *a tudományos és irodalmi kitünőségeknek*, minden *testületi* köteléktől eltekintő, *tisztán egyéni értéket* mérlegelő bevezetésére a felsőházba, egész Európában. Ismételve hangsúlyozom, a felsőházi tagság eszméje tisztán *egyéni* tudományos vagy irodalmi érték jogcímén itt merül föl először a modern alkotmányjogi codificatióban.

Vajon honnét vették ezt az eszmét épen a spanyolok Donna Maria Cristina királyné regenssége idejében? Vajon hírneves jogtudós kortársaitól Don Venceslao Argumósától, Don Manuel Cambronerótól vagy a vele egykorú jeles íróktól Don Alberto Listától, Don Juan Nicasio Gallegótól, vagy Don Nicasio Alvarez de Cienfuegostól kölcsönözte-e ezt az eszmét Martinez de la Eosa miniszterelnök? Aligha ezek adták neki azt az eszmét, a minthogy sem Don Juan Francisco, sem Samaniego vagy Don Tomás Iriarte műveiből sem meríthetett volna egy ilyen gondolatot. Minden valószínűség szerint a francziáktól kölcsönözte a derék, fölvilágosult spanyol államférfi, Martinez de la Kosa miniszterelnök, az eszmét: de nem a franczia alaptörvényekből.

*) L. akadémiai értekezésemet: Tudomány és társadalom. 1888.

Íme, itt fekszik előttünk a francia pairkamra egybeállítási elemeire vonatkozó 1831-diki deczember 29-diki törvény, az a törvény, a mely az 1830-diki augusztus 6-diki revideált«*Charte*» rendeletére tüzetesen módosította a pairkamrának az 1814-diki «*Charte*» alapján létrehozott szervezetét. A *Lajos Fülöp* polgárkirálysága alkotmánypolitikájának legnevezetesebb actusa kétségenkívül ez az 1831-diki deczember 29-diki törvény. A kamarák e javaslat fölötti vitái maradandó emléklapokat nyertek e részben századunk politikai történelmétől: nem csoda, hisz nem csak a legkiválóbb politikai elmék fejtették ki két külön ellentétes iskola ez ügybeni rendszeres politikai hitvallását és vitték azt tűzbe ama viták folyamában egymás ellen: de maga a tény, hogy a Szentszövetség hatalmi túladásával szemben *Lajos Fülöp* és kormánya határozottan állást mert foglalni a születési jogcímen átöröklő *pairie* eszméje ellen és diadalra is bírta juttatni ezen álláspontját, mondom, már maga ezen tény egészen másnemű figyelmet érdemelne, mint a minőben tényleg részesül a politikai történetírók részéről.

Az 1831-diki deczember 29-diki törvény eredeti szövege így hangzik:*) «L'oi contenant l'article qui remplace l'article 23 de

*) Az 1814-diki «*Charte Constitutionnelle*» (jnnius 4.) a pairkamrára vonatkozólag a következő rendelkezéseket tartalmazza: « De la Chambre des pairs. 24. — La chambre des pairs est une portion essentielle de la puissance législative. 25. — Elle est convoquée par le roi en même temps que la chambre des députés des départements. La session de l'une commence et finit en même temps que celle de l'autre. 26. — Toute assemblée de la chambre des pairs qui serait tenue hors du temps de la session de la chambre des députés, ou qui ne serait pas ordonnée par le Roi, est illicite et nulle de plein droit. 27. — La nomination des pairs de France appartient au Roi. Leur nombre est illimité: il peut en varier les dignités, les nommer à vie ou les rendre héréditaires, selon sa volonté. 28. — Les pairs ont entrée dans la chambre à vingt-cinq ans et voix délibérative à trente ans seulement. 29. — La chambre des pairs est présidée par le chancelier de France, et, en son absence, par un pair nommé par le roi. 30. — Les membres de la famille royale et les princes du sang sont pair par le droit de leur naissance. Ils siègent immédiatement après le président; mais ils n'ont voix délibérative qu' à vingt-cinq ans. 31. — Les princes ne peuvent prendre séance à la chambre que de l'ordre du Roi, exprimé pour

la Charte. — Article unique. — La nomination des membres de la Chambre des pairs appartient au Roi, qui ne peut les choisir que parmi les notabilités suivantes: Le président de la Chambre des députés et autres assemblées législatives; les députés qui auront fait partie des trois législations, ou qui auront six ans d'exercice; Les maréchaux et amiraux de France; Les lieutenants-généraux et Vice-amiraux des armées de terre et de mer après deux ans de grade; Les ministres à département; *Les ambassadeurs* après trois ans, et les ministres plénipotentiaires, après six ans de fonctions; Les conseillers d'Etat, après dix ans de service ordinaire; Les préfets de département et les préfets maritimes, après dix ans de fonctions; Les gouverneurs coloniaux, après cinq ans de fonctions; Les membres des conseils généraux électifs, après trois élections à la présidence; Les maires de ville de trente mille âmes et au-dessus, après deux élections au moins comme membre du corps municipal, et après cinq ans de fonctions de mairie; Les présidents de la Cour de cassation et de la Cour des comptes; Les procureurs généraux près ces deux cours, après cinq ans de fonctions en cette qualité; Les conseillers de la Cour de cassation et les conseillers-maitres de la Cour des comptes, après cinq ans; les avocats

chaque session par un message, à peine de nullité de tout ce qui aurait été fait en leur présence. 32. — Toutes les délibérations de la chambre des pairs sont secrètes. 33. — La chambre des pairs connaît des crimes de haute trahison et des attentats à la sûreté de l'Etat qui seront définis par la loi. 34. — Aucun pair ne peut être arrêté que de l'autorité de la chambre, et jugé que par elle en matière criminelle.

A (revideált) 1830-diki (augusztus 6-diki) «*Charte constitutionnelle*» (a mely a pairkamra üléseit is *nyilvánosokká* tette), és a 22-dik pontot oda módosította, hogy: Toute assemblée de la Chambre des Pairs, qui serait tenue hors du temps de la Session de la Chambre des Députés, est illicite et nulle de plein droit, sauf le seul cas ou elle est réunie comme Cour de justice, et alors elle ne peut exercer que des fonctions judiciaires, mondom, ez az 1830-diki (revideált) «*Charte constitutionnelles*» fontérített 23-dik pontjában (Article) még így hangzik: «23. — La nomination des Pairs de France appartient au Roi. Leur nombre est illimité: il peut en varier les dignités, les nommer à vie ou les rendre héréditaires, selon sa volonté», — és így szóról-szóra egybehangzik az 1814-diki «*Charte constitutionnelles*» 27-dik pontjával.

généraux près la Cour de cassation, après dix ans d'exercice; Les premiers présidents des cours royales, après cinq ans de magistrature dans ces cours; Les procureurs généraux près les mêmes cours, après dix ans de fonctions; Les présidents des tribunaux de commerce dans les villes de trente mille âmes et au-dessus, après quatre nominations à ces fonctions; *Les membres titulaires des quatre académies de L'Institut*; Les citoyens à qui, par une loi et à raison d'éminents services, aura été nominativement décernée une récompense nationale; Les propriétaires, les chefs de manufacture, de maison de commerce et de banque, payant trois mille francs de contributions directes, soit à raison de leurs propriétés foncières depuis trois ans, soit à raison de leurs patentes depuis cinq ans, lorsqu'ils auront été pendant six ans membres d'un conseil général ou d'une chambre de commerce; Les propriétaires, manufacturiers, commerçants ou banquiers payant trois mille francs d'impositions, qui auront été nommés députés ou juges des tribunaux de commerce, pourront aussi être admis à la pairie sans autre condition. Le titulaire, qui aura successivement exercé plusieurs des fonctions ci-dessus, pourra cumuler ses services dans toutes pour compléter le temps exigé dans celle où le service devrait être le plus long. »

«Ces conditions d'admissibilité à la pairie pourront être modifiées par une loi. Les ordonnances de nomination de pairs seront individuelles. Ces ordonnances mentionneront les services et indiqueront les titres sur lesquels la nomination sera fondée. Le nombre des pairs sera illimité. Leur dignité est conférée à vie et n'est pas transmissible par droit d'hérédité. Ils prennent rang entre eux par ordre de nomination. À l'avenir aucun traitement, aucune pension, aucune dotation ne pourront être attachés à la dignité de pair.»

Tehát:

«A pairkamra tagjait a király csak a következő notabilitások vagyis kitűnőségek közül nevezheti ki: A képviselőház elnöke és egyéb törvényhozó testületek elnökei. Képviselők, kik három törvényhozási ülészaknak voltak tagjai vagy pedig összesen hat évig gyakorolták a képviselőházi tagságot. Franciaország tábornagyjai és tengernagyjai. A szárazföldi sereg altábornokai és a tengeri erő altengernagyjai, ha legalább is két év óta állnak már

ezen rangfokon. A szakminiszterek. A nagykövetek bárom évi és a meghatalmazott miniszterek hat évi szolgálat után e rangfokozatban; az államtanácsosok tíz évi rendes szolgálat után; a megyefőnökök és a tengervidéki főnökök tíz évi szolgálat után; a gyarmati kormányzók öt évi szolgálat után; a választott (megyei) főtanácsok tagjai, ha három ízben lettek valamely főtanácsban elnökké választva; a harminczezer lakosú és az ezeknél népesebb városok polgármesterei, ha legalább is kétszer lőnek a municipális tanács tagjaivá választva és legalább öt évig szolgálták már mint polgármesterek; a semmitőszék és a legfőbb számszék elnökei; ezen testületek főügyészei öt évi szolgálat után ezen alkalmazásban; a királyi (másodfolyamodványi) bíróságok első elnökei öt évi szolgálat után ezen bírói tisztben; ugyanezen bíróságok főügyészei tíz évi szolgálat után; a harminczezer lakosú vagy ennél népesebb városokban székelő kereskedelmi törvénytörvényeszek elnökei, ha legalább négyszer lőnek ezen állásra kinevezve; az *Institut négy akadémiájának valóságos tagjai*; azon állampolgárok, a kiknek kiváló szolgálataik fejében törvény útján rendeltetett nemzeti kárpótlás (jutalom); azon földbirtokosok, ipartelep-tulajdonosok (cégfőnökök), nagykereskedők és bankház-főnökök, a kik legalább is háromezer franc egyenes adót fizetnek, akár már legalább három éven át tulajdonjoggal bírt földbirtokaik után, akár pedig legalább öt év óta bírt szabadalmuk után, ha legalább hat éven át voltak már tagjai valamely (megyei) főtanácsnak vagy kereskedelmi kamrának; földbirtokosok, iparosok, kereskedők és bankárok, a kik legalább háromezer franc adót fizetnek, szintén a pairkamrába bocsáthatók, minden egyéb föltétel nélkül, ha képviselők vagy kereskedelmitörvényeszek 1 lírái voltak; az a jogcím-viselő, a ki egymásután több állomást foglalt el a fentjelzettek közül, arra vagyon jogosítva, hogy beszámításba vetesse a valamennyi ily állomásban töltött éveit azon állomáson töltött évbe, a melyben leghosszabb idő óta szolgál.*) A pairségre bocsátás mindezen föltételei törvény útján megváltoztathatók. A kinevezést tartal-

*) A szövegben erre következő «Seront dispensés» — és «Seront également dispensés» — szavakkal kezdődő bekezdés átmeneti rendelkezéseket tartalmaz.

mazó királyi rendeletek egyes egyének czímére lesznek kiállítva. Ezen rendeletek föl fogják sorolni a tett szolgálatoakat és tüzetesen meg fogják jelölni azon jogczímeket, a melyeken a kinevezés alapulni fogott. A pairek száma nem lesz korlátozva. *A pairi méltóság csak az illető éltefogytára szól és örökösödési jogon nem száll utódaira. A pairek egymásközi rangja a kinevezés idejétől számíttatik.* Jövöre sem fizetés, sem nyugdíj, sem javadalalmazás nem fog a pairi méltósággal járhatni.»

Így szól az 1831-diki deczember 29-diki törvény, a mely az *egyéni értéket* emelte kivétel nélkül uralomra a XVIII. Lajos által visszaállított méltóság-örökösödés föltt. Bárminő érvelésekkel éltek legyen is e kérdésben Guizot, Thiers vagy Royer-Collard, és bármennyire vesztett is egy ily kinevezett, éltefogytára kinevezett pairekből álló kamra a maga függetlenségéből, szemléto-mást szemben a koronával: az összehasonlító államjog, az összehasonlító alkotmánytörténelmi tanulmányok búvárát nem téríthetik el ma már annak fölismerésétől, hogy ez egy nevezetes alkotás volt már akkor is, a haladó kor szellemében. Mit is mond a legjelentőségtejesebb érv, a melyet ellene fölhoznak? Belső indokot — kivéve a koronával szemközti függetlenség csekélyebb mérvét — nem bír fölszínre hozni komolyan egyet sem, a mely a modern állameszme követelményeivel szemben nagyobb nyomatékkai hathatna, mint azon emély, melyet egy ily felsőházi intézmény a szakszerű munkafölosztás nagy kategóriáiban beigazolt kitűnő képesség és érdem állami értékesítése adhat első sorban magának a törvényhozásnak, azután pedig közvetve a tehetségek állami küzdelmének; az összes plausibilitás, a melyben az örökösödési jogon szerzett pairie intransigens védelmezőinek érvelgetése tetőzik, csakis egy hypothesisre támaszkodik, a melyet a történelmi múlt tanulságainak behatóbb és elfogulatlan bírálata legkevésbbé sem fog ma már elismerhetni megdönthetien politikai tantételnek. Azt mondják, mégis jobb lett volna megtartani a XVIII. Lajos részben örökösödési pairkamráját vagy épen az angol Lordok házának mintájára tisztán örökösödésivé*) tenni azt: mert hisz megmutatta az 1848-diki

* Már ebben is fallacia van, a mennyiben a *Home of Lords*-ban is ott van a harmincz főpap, a kik épen nem örökösödési jogon jutnak a

februári forradalom, hogy mennyire ingatag alapra épített ez az 1831-diki törvény: mint hópelyhet a kissé erősebb szellő, úgy fűtta szét ezt a szakszerű kitűnőségekből egybeállított *Lajos-Fülöp-pairkamrát* a *Ledru Rollin* banketjének hatása! Valóban csodálatos, hogy oly kitűnő férfiak, mint a kik a francia parlamenti vitákban e törvény megalkotását elvből elleneztek, nem gondoltak azon magatartásra, melyet a túlnyomólag örökösödési jogon alapuló angol felsőház követett a XVII. században. Avagy talán nem hullott szét ép oly tehetetlenül a Lordok háza *Cromwell* csatasikereivel szemben, mint a hogy megszűnt élni ez a francia pairkamra a párisi nemzetőrök tüntetése előtt? Vajon az olasz államokban meg tudta akadályozni a felsőházak

felsőházba. — A legtalpraesettebb kritikát az 1831-diki francia törvény által alkotott pairkamra fölött *Lord Brougham* mondotta a (*Political Philosophy* I. 369—370.) «The dependence of the Upper chamber upon the Crown is thus rendered complete. All who would transmit their honours to their family (and who is without this desire?) must adapt their public conduct to the wishes of the Court, seeking the favour not so much of this or that administration, as of the Sovereign, and his familV. The Chamber which should, above all, act as a balance and regulator of the machine's movement, becomes incapable of performing this office; it becomes the ally of one of the other branches of the system and can no longer act as the impartial arbiter between the two. Besides, the necessary deficiency in personal weight of the Aristocracy in France, from the poverty of its members, makes it the more necessary to uphold the importance of their body by all fair means. Even the far more powerful body of the English Lords would suffer materially were their honours and privileges personal and not hereditarV. — The Chamber of Peers is thus a place of able and enlightened debate, but it is little more. It has little weight with the country *beyond*. What the value of its discussions (!) may give it; and the importance of its assert or dissent on any occasion is grievously impaired by the arrangement last mentioned which so intimately connects it with the Crown.» Ezek *Lord Brougham* szavai. Bizonyos fokig, tekintve az akkori francia társadalom vezető elemeinek élvhajász kapzsiságát, az ily pairkamra függetlenségének hiányát illetőleg igaza van: ámde másfelől *Lord Brougham* ezen egész érveléséből nagyon is kirí még az a speciális ó-angol fölfogás, a mely a közoktatási reformok által rendkívüli mérvekben emelhető *művelt közszellem folytonos térhódítását* egészen számításon kívül hagyja és úgy látszik, hogy egyáltalán nem hiszen azon állampolgári köteletségérzetben, a melyre, a törvények uralmának sziklatalaján, a modern (szárazföldi) culturállam-eszme ép oly jogszerűleg mint sikeresen támaszkodik.

örökösödési jogon alapuló szervezete a forradalmi szellem fölülkerekedését? Vajon meg tudták-e menteni 1868-ban II. Izabella királynő trónját azon grandok, a kik örökösödési jogon ültek ugyanakkor a spanyol felsőházban? És vajon üdvös munkát végzett volna-e tulajdon hazánkban az örökösödési jogon alapuló hagyományos mágnástábla, ha 1848 tavaszán nem csatlakozott volna föltétlenül az alsóházban győztes áramlathoz? Avagy talán képes volt megakadályozni azokat, a mik 1849-ben Debreczenben történtek?

De térjünk vissza az 1831-diki franczia törvényhez. Látjuk, hogy a közszolgálat összes nagyságainak és a közgazdasági tevékenységnek legfőbb kitünőségei mellett széket, szavazatjogot, valóságos, a többiekkel minden tekintetben egyenrangú tagságot nyit e törvény az «*Institut*» négy akadémiája valóságos tagjainak is. Tehát az «*Académie française*», az «*Académie des Inscriptions et des Belles Lettres*», az «*Académie des Sciences*», és az «*Académie des Beaux Arts*» tagjainak — miután az I. Napóleon által 1803-ban, még a consulság idején, január 22-én rendeletileg megszüntetett «*Académie des Sciences morales et politiques*»-ot *) csak egy évmulva szóban forgó 1831 -ki törvény életbelépte után, vagyis 1832-ben október 26-án állította vissza ismét *Lajos Fülöp*. Mit jelent ez? Vajon ugyanazt jelenti-e, a mit jelentett az egyetemek képviseltetése az angol «*House of Commons*»-ban I. Jakab király óta? Vagy a mit jelentett az mindezt ideig a német államokban? Nagy vagyonnal rendelkező testületek érdekképviseltetését?

Az «*Institut*» inkább volt már 1831-ben is tisztán a szellemi élet góczpontja, mint bármely egyetem, a melyet az egyház legfőbb protecturatusa, császárok, királyok vagy kisebb fejedelmek alapítván, egyúttal tett adományaik által belevontak a hűbériség kötelékeibe; az «*Institut*» négy akadémiája tagjai

*) Tulajdonkép már a *Convention* vetköztette ki az «*Académie des sciences morales et politiques*»-ot önálló akadémiái jellegéből, az «*Institut*»-he mint «*osztályt*» («*Classe*») kebelevén be a többi négy akadémia módjára (1795 október 25), jóvá akarván tenni 1793-diki 8. augusztusi eltörölő rendeletét. — A *membres titulaires* mellett vannak *académiciens libres*-éli, kültagok és levelező tagok is; ezeknek nem juttatott tagságot föntemlített törvénv.

közül kinevezett párek nem voltak már tehát, még csak közvetve sem érdek-képviselők, hanem azon tudományos vagy irodalmi érdemeik által jutottak bele csakis a pairkamrába, a mely érdemeket az «*Institut*» fényesen beigazolt akkor, midőn őket egy vagy más akadémiaja tagjává választotta. Az 1831 december 29-ki törvény tehát egészen közel járt már, fönnemlített rendelkezése által, a tudományos és irodalmi egyéni értéknek közvetlen állami elismeréséhez; közelebb járt ezen eszméhez még mint az 1808-ki spanyol alkotmány is: mert miként fönnebb láttuk, az 1808-ki még az egyetemi testületekre is rá bízta a Senatusba bejuttatandó tudósok érdemleges kiszemelését, vagy is oly testületekre, a melyek alapítványaik, hagyományos előjogaik és kiváltságaiknál fogva első sorban még mindig az érdekképviselés alapgondolatának egy vágj más alakbani érvényesítésére, és nem tisztán, kizárólag a tudomány szellemi érdekeinek előmozdítására voltak hivatva.

Vajon lionnét vette az 1831 -ki december 29-ki törvény a maga kategóriái, a melyeket később *Toscanában*, *Sardiniában* és *Nápolyban* is alkalmazásba vettek a felsőház szervezetének, alkatelemeinek megállapításánál?

Vannak a kik azt hiszik, hogy az 1831 -ki francia pairkamra kategóriái az 1808-ki (június 20-ik) *nápolyi* alkotmányra vezethetők vissza. Ez határozottan tévedés. Az 1808-ki *nápolyi* alkotmány, mely azonban csak papiron maradt és nem is lepett soha életbe, 100 tagból állította össze a nemzeti parlamentet: e 100 parlamenti tag közül 20 érsek, illetőleg püspök és egyéb áhítatossága és jámbor élete által kitűnő, életfogytára kinevezett, főpap képezi a «*papok padját*»; 20 nagyvagyonú főnemes, szintén életfogytára kinevezve, képezi a «*nemesség padját*»; 20 ülésszokról ülésszakra választott, legnagyobb adófizető földbirtokos képezi a «*földbirtokosok padját*»; 20 tudós, kiket a király éltök fogytára nevez ki az *akadémiák*, egyetemek, valamint a semmitőszék és a másodfolyamodványi törvényszékek által fölterjesztett hármás jelölt-névjegyzékből, képezi a «*tudósok padját*» és végül 20 kereskedő, kiket nem úgy mint a földbirtokosokat ülésszokról-ülésszakra saját collegáik választanak, hanem a király nevez ki a saját collegáik által felterjesztett (collegiumi) jelölt-névjegyzékből, ezek képezik a «*kereskedőkpadját*».

Ugyan hol vannak itt azon kategóriák, a melyekből az 1831-ki törvény állította össze a francia pairkamrát? Az, hogy ezen 1808-ki nápolyi alkotmányban elsősorban jutnak a tudományos akadémiák a felsőház egybeállításánál fölszínre az egyedüli rokonvonás az 1808-ki nápolyi és az 1831-ki francia felsőház között, és ez mindenesetre többet jelent már a tudományos kitűnőségek parlamenti értékesítésének irányában, mint a megnyitit jelentett a tudomány egy vagy más ágára szóló okleveles érdekképviselőik tagsága az olasz város-államok tanácsaiban, a német hanzavárosolt kormányzó vagy ellenőrző testületében, vagy mint annak idején Barcelonában. Az olasz, német és spanyol város-államokban nem a tudomány legnagyobb kitűnőségeit mint ilyeneket részeltette az államjog a kormányzó vagy ellenőrző tanács tagságában; nem a legmagasabb tudományos érdemnek állami kitüntetése és a legnagyobb tudományos egyéni erőnek politikai értékesítése volt a cél, hanem a cél csak az volt, hogy valamint az iparosok és a kereskedők képviselve vannak a tanácsban, szintűgy képviselve legyenek abban egyetemi oklevelet nyert honoratiorok, különösen pedig a jogvégzetek. Minden rendelkezés, például az, a mely az aragoniai államjogban szabályozgatni kívánja a honoratiorok passiv választási jogát, culturpolitikai szempontból tekintve csak negatív természetű. Az nincs kikötve, hogy az egyetemi tanároknak bele kell jönniök a Cortesbe: csak az van mondva, hogy *sebészek* és *gyógyszerészek* nem lehetnek az aragoniai Cortes tagjai. Így van megírva ez *Martellnek* «*Forma de celebrar Cortes en Ara gon*» című, 1641-ben megjelent munkájában.*) Igen, a sebészeket és gyógyszerészeket sem azért tartotta különben távol a Cortestől az aragoniai államjog, meri abban az időben sem a sebészek, sem a gyógyszerészek nem bírtak még rendszerint magasabb fokú, rendszeresen tudományos képzettséggel: hanem csak is azért, mert a sebészek és gyógyszerészek boltban árulták készítményeiket, árúczikkeiket és az akkori spanyol fölfogás szerint a kézművesek osztályába tartoztak. Mindenesetre figyelembe veendő tehát a nápolyi 1808-ki alkotmánynak az akadémiák tagjaira vonatkozó rendelkezése annak nyomozásánál, hogy vajon

*) Martell: «*Forma*» 16. 17.

minő előzményei voltak az 1831-ki francia pairkamra-törvénynek az európai alkotmánytörténelemben: de egyúttal meg kell jegyeznünk, bog}'a kategóriákat nem a nápolyi 1808-ki alkotmányból, de az 1796-ki (ápril 1 í2-ki) *schweizi* alkotmányból vették alapúí azon törvényhozók, a kiknek agyában az 1831-ki pairkamrának eszméje megszületett. Ezen 1796-ki *schweizi alkotmány* szerint a schweizi «*sénatus*» tagjai voltak a volt igazgatók — directorok — azután minden canton részéről négy-négy képviselő: ámde a Senatus tagjává csakis oly állampolgárok voltak választhatók, a kik vagy *miniszterek* voltak, vagy diplomatai ügynökök, vagy a *nagytanács tagjai*, vagy a *főtörvénszék bírái*, vagy úgynevezett «*Nationalschultheiss*»-ok, vagy valamely *közigazgatási kamra elnökei*, vagy pedig valamely *cantoni törvénszéknek* voltak *elnökei*. A törvény életbeléptetésétől számítva a harmadik évben már csakis ezen kategóriákból történhetett választás a senatusba. Honnét vették ezen eszmét Helvetia politikusai? E kérdésre hosszas és részleges utalással lehetne felelni úgy egyes schweizi mint egyes olasz város-állami előzményekre: ámde az ekként összehöngészett eredmények aligha lebegtek a magok egészében az 1796-ki schweizi alkotmány szerzői előtt; a minthogy alig vettek ők még tudomást a római államjognak rokontermészetű kezdeményezéseiről, a melyek a felsőbb magistratusi állomásokon szakszerű tapasztalatokat szerzett állampolgárokat igyekeztek értékesíteni a római senatusban, a Lex Oviniától le egész Sulláig. Ott állott tehát az 1831-ki francia pairkamra mintája az 1834-ki spanyol «*Estatuto Beái*» szerzői előtt. Tagadhatatlan a befolyás, melyet az ez utóbbiakra gyakorol vala: ámde tagadhatatlan az is, hogy egyfelől már az 1808-ki spanyol alkotmány fölvette a tagsági jelöltségre a tudományuk és hírnevök által kimagasló kitűnőségeket, habár csakis az egyetemi testületek köréből, a mit nem tett volt még az ideig egy francia alkotmány sem, másfelől pedig tagadhatatlan az is, miszerint az 1834-ki «*Estatuto Beái*» túlhaladta az akadémiai tagokra súlyt fektető, s az 1830-ki «*Charte Constitutionnelle*» keretében alkotott 18 31-ki törvénynek a pairkamra egybeállítására vonatkozó rendelkezéseit, a mennyiben elment odáig, a meddig csak mehetett a modern culturállam-eszme irányában, tisztán magát az egyéni tudományos, irodalmi értéket tartván

szemelőt a senatus illető kategóriájába tartozó tagsági állomások betöltésének mikéntjére vonatkozólag.

1836-ban augusztus 13-án az Ildefonsóban kiütött katonai fölkelés következtében, királyi rendelet vetett véget ezen «*Estado Real*» államjogi hatályának: visszaállított újból az 1812-évi alkotmány, és június 18-án ismét életbe lépett az a restitutio in integrum elve szerint: tehát oly időpontban, midőn javában dúlt még a belháború — kivált a baszk tartományokban — egyfelől *II. Izabella*, másfelől pedig *Don Carlos*, vagyis miként magát nevezte, V. Károly hívei között. Az 1812-évi alkotmány ezen liarmadizbeni életbeléptetése azonban legfőlegb egy nevezetes alkotmányjogi eredményt hozott fölszínre: azt, hogy az ezen restitutio folytán egybeült alkotmányhozó országgyűlés — «*Cortes constituyentes*» — egy új alkotmánylevelet dolgozott ki, az 1837-évi «*Constitucion*»-t. Ezen 1837-évi alkotmány, mely még ugyancsak 1837-ben június 18-án lett kihirdetve, *Don Jose Maria Calatrava* miniszterelnöksége alatt, az exaltadók és progressisták programját valósította meg jó részt és nevezetes eredményeket tett a demokrata eszméknek. Ugyanazon Cortes határozta el és szentesítette ezen alkotmányt,*) és a királyi

*) Muro Martínez, IX. 173.: «Predomina en ella el elemento popular, porque democrática fue el grito de la Granja, punto de partida de esa Constitución, por más que inmediatamente proceda de unas Cortes legalmente constituidas; y por eso vemos también que su formación y publicación coincide con la estancia en el poder según acabamos de decir, del partido exaltado ó progressista. Y hasta es un corroborante de esto el hecho indicado el estar *decretada y sancionada* tal Constitución por las Cortes mismas, no haciendo la potestad Real más que aceptarla. Son en verdad atendibles en este sentido la fórmula con que se encabeza esa Constitución, y la del decreto de su aceptación. La primera dice, hablando la Reina gobernadora: «Las Cortes han decretado y sancionado, y nos de conformidad aceptado lo siguiente», — y la segunda (t. i. la fórmula del decreto) dice: «Conforme con lo dispuesto en esta Constitución *fue adhiero á ella y la acepto* en nombre de mi hija la reina Doña Isabel II.» Estas frases, aunque formularias, en el sentido de enaltecimiento de la potestad Real, dicen ciertamente mucho menos que la ordinariamente usada de: «Las Cortes han decretado y nos sancionarnos», deduciéndose de ello lo que ya dejamos dicho, de que prepondera en efecto en esta Constitución el elemento popular, ó sea la

hatalom számára nem maradt egyéb, mint azt elfogadni. Érvényben maradt ezen 1837-ki alkotmány egész 1845-ig, vagyis nyolcz évig, a mely körülmény már magában megérdemli, hogy ezen alkotmánynak a felsőházi tagságra vonatkozó határozataival tüzetesebben foglalkozunk.*)

representación nacional.» A «*Códigos*» nagybuzgalmú kiadójának, *Muro Martineznak* ezen panaszkodására csak azt jegyzem meg, hogy *Mária Cristina* mint régensnő járult hozzá csupán, lánya, Izabella, kiskorú királynő nevében a Cortes által nemcsak meghozott, de egyúttal már szentesített 1837-diki alkotmányhoz és így korántsem történt a királyi hatalom teljességén akkora csorba mint azt *Maro Martínez* képzei. Hisz egy kis összehasonlító alkotmányjogi tanulmányozás azonnal megértethette volna *Marc Martinezzel*, hogy egészen más tekintetek alá kell hogy essék komolyan alkotmányos monarchiában a nem-kiskorú monarcha hatalmkörének, illetőleg jogkörének teljessége szemben egy alkotmányhozó gyűléssel mint az a jogkör, melyet egy regens gyakorol a kiskorú király nevében. Egyébként teljesen demokratikus államokban épen az jelzi a népsuveranimitás elvét, hogy még nem-kiskorú királylyal szemközt is az alkotmányhozó gyűlés határozatai a korona vétőjogától nem lehetnek föltételesek; ily államokban a korona *vetojoya* csakis az *alkotmányhozó gyűlés* által alkotott *alaptörvény* keretében hozott köztörvények szentesítésénél állhat be a dolog természete szerint.

*) Az 1837-diki spanyol «*Constitución*» bevezetése is nagyon jellemző, sőt már maga a czímbekezdés: «Doña Isabel II. por la Gracia de Dios y la Constitución de la Monarquía española, Eeina de los Españoles.» Tehát ugyanazon formula, melyet *I. Napoléon* is használt az «*Acte Additionel aux Constitutions de VEmpire*»-ben (1815 22. április): «Napoléon, par la Grâce des Dieu et les constitutions, empereur des Français», holott *XVIII. Lajos* az 1814-diki «*Charte Constitutionnelle*» czímiratában csakis így nevezi magát: «Louis, par la Grâce de Dieu, Roi de France et de Navarre.» *Lajos Fiilöp* az 1830-diki (revideált) «*Charte Constitutionnelle*» czímiratában csak ezt a kifejezést használja: «Louis Philippe, Roi des Ftançais, à tout présent et à venir salut.» *III. Napoléon* köztudomás szerint ezt a kifejezést használta: «Par la grâce de Dieu et la *volonté nationale*, empereur des Français».

Egyébként *II. Izabella* nem *I. Napoléont* utánozta, hanem *VII. Ferdinándot*, a ki az 1812-diki spanyol alkotmány czímiratában már így nevezte magát, hogy «Don Fernando VII. por la gracia de Dios y la Constitución de la Monarquía española, Rey de las Españas.» Nagyon sajtószertüleg hangzik azután, hogy *József* király (Bonaparte), kit a nép, illetőleg a hadsereg vállain császárrá emelkedett bátyja tett bele Spanyolország ősi trónjába, magát ekként nevezte az 1808-diki spanyol alkotmány czímiratában: «Don José Napoléon, por la Gracia de Dios, Rey

Az 1837-ki alkotmánynak a «*Senatus*»-ról szóló III. Titulója ekként hangzik: «Del Senado. Artículo 14. El número de los Senadores sera igual á las tres quintas partes de los Diputados. — Artículo 15. — Los Senadores son nombrados por el Bey á propuesta, en lista triple, de los electores que en cada provincia nombran los Diputados á Cortes. — Artículo 16. — A cada provincia corresponde proponer un numero de Senadores proporcional á su población; pero ninguna dejará tener por lo menos un Senador. — Artículo 17. — Para ser Senador se requiere ser español, mayor de cuarenta años y tener los medios de subsistencia y las demas circunstancias que determine la ley electoral. — Artículo 18. — Todos los españoles en quienes concurren estas calidades, pueden ser propuestos para Senadores por cualquier provincia de la Monarquía. — Artículo 19. — Cada vez que se haya elección general de Diputados, por haber espirado el término de su encargo, ó por haber sido disuelto el Congreso, se renovará par orden de antigüedad la tercera parte de los Senadores; los cuales podrán ser reelegidos. — Artículo 20. Los hijos del lé}' y del heredero inmediato de la Corona son Senadores á la edad de veinte cinco años.»

de las Españas y de las Indias». Maga a szöveg bekezdése pedig így hangzik: «Siendo la *voluntad* de la Nación revisar, en *uso de su Soberanía*, la Constitución política promulgada en Cádiz (1812.) el diez y nueve Marzo de Mil ochocientos doce; las < *órtes generales* congregadas de este fin, *decretan* y *sancionan* la siguiente.» Bármennyire számalmas látványt nyújtott is épen ez időben Spanyolország az európai népeknek, pl. a németeknek, a kebelében dúló trónöröklési belháború miatt: ettől eltekintve mégis büszke lehet a spanyol nemzet, hogy 1837-ben, a szent szövetség hatalmi túlsúlya daczára is képes volt a maga uralkodóházával elfogadtatni egy ily szabadelvű irányt, a mely kifejezésre jut az 1837-diki alkotmánynak úgy alapgondolatában mint államjogi nyelvezetében. Természetesen ez már a megerősödött «júliusi monarchia», a francia «*polgár királyság*» árnyékában történt: de mindent egybevetve, csakis *Spanyolország*, Franciaország, Portugálba, Norvégia, Belgium és a kicsi Görögország dicsekedhettek abban az időben ennyire szabadelvű alkotmánnyal a szárazföldi királyságok közül. Svédország és maga Magyarország is 1837-ben még sokkal inkább benne leledzettek a rendiségben, sem hogy ezen ősrégi alkotmányosságú, szabadságszerető két nemzetnek az időszerinti tényleges alkotmányosságát a szó komolyabb értelmében *szabadelvűnek* lehetett volna mondani; ugyanez áll *Sardiniáról*, hogy *Nápoly*, vagyis «*Mindkét Sicilia*» királyságát ne is említsem.

E szerint tehát minden spanyol állampolgár tagjává lehetett az 1837-ki alkotmány alapján, ha valamely tartományban, ugyanazon választók által, a kik a képviselőház tagjainak választására jogosítva voltak, törvényszabta feltételeknek megfelelő eljárással senadori hármas jelöltté választattak és azután a király által e jelöltek közül senadorrá kinevezettek: nem kellett ehhez semmi egyéb minősítvény, csak az, melyet a 17-ik articulo föltételül szabott, t. i. csak az a föltétel, hogy a senadori jelöltté választandó, illetőleg a senadori jelöltek közül a király által senadorrá kinevezendő spanyol állampolgár legalább 40 éves legyen és bírjon azon vagyonértékkel, melyet a választási törvény megszabott. Ezen alkotmány alapján tehát szó sem lehetett arról, hogy a tudományos és irodalmi kitűnőségek okvetetlen bejussanak a felsőházba; ha birt valamely hírneves tudós vagy jeles író annyi népszerűséggel, hogy megválasztották őt valamely tartományban a képviselőház tagjainak választására is jogosított választók hármas senadori jelöltté: hát akkor körülbelül számíthatott arra, hogy a korona méltányolni fogja az ő kiváló érdemeit és őt nevezi ki az illető három jelölt közül senadorrá: de ha nem bírt valaki szert tenni ennyi népszerűségre: ez esetben egyáltalán nem lehetett kilátása hazájának felsőházába bejutni. Ez valóságos árnyoldala ezen 1837-diki alkotmánynak: a fejszám szerinti népképviselő túlhajtott cultusa az, mely csak-hogy a tömeg hajlamaival kaczerkodhassék, egyáltalán tekintet nélkül hagyja a culturállam alap gondolatának követelményeit. Meg is hozta a maga gyümölcseit ez az ochlokratikus kaczerkodás. Igaz, hogy a carlisták reactionarius politikai programjával szemben nagyon is szüksége volt a spanyol államhatalomnak arra, hogy lehetőleg magához csalja a tömeg hajlamait. Ámde a felsőház illetően egybeállításuk csak rontott: azon 8 év alatt — 1837-től 1845-ig, — a mely évek folyamában érvényben volt ez az 1837-ki alkotmány, nem kevesebb mint *húsz minisztériuma* *) volt Spanyolországban. Don *Ramon Maria*

*) 1835 aug. 14., 1837 aug. 18.: *Don Jósé Maria Calatrava* progressista cabinetje; 1837 aug. 18., 1837 decz. 10.: *Don Eusebio Bardaji* progressista cabinetje; *Ofalia* gróf conservativ cabinetje (1837 december 16-tól 1838 szeptember 7-ig); *Frias* herczeg progressista cabinetje

Narvaez miniszterelnöksége alatt jött létre az 1845 május 13-án promulgált alkotmány. *Castelar* 1876-ban, januárban a cataloniaiakhoz és valenciaiakhoz írt nyílt levelében ezt az 1845-ki alkotmányt a legreactionariusabb alkotmánynak nevezte, mely valaha Spanyolországon létezett. («La más reaccionaria que ha habido en España.») Ezen alkotmány 1845-től egész 1869-ig maradt ugyan mint alaptörvény érvényben, de nem folytonosan a ma egészében: 1856-ban szeptember 15-én ugyanis királyi rendelettel visszaállított ugyan a maga teljes érvényében szemben az 1854-ki cortesesi határozatokkal és egy «*Acia adicional*»-lal láttatott el ez alkalommal; de már ugyanezen évben október 14-én ismét királyi rendelet lépett közbe és 1857-ben július 17-én reformot, részleges reformot vett föl magába ezen alkotmány némely szakaszaiban: de az alkotmány ezen részleges módosításának hatálya sem sokáig tartott: már 1864-ben érvényen kívül helyezettek az illető módosítások, és az 1845-ki alkotmány ismét in integrum helyreállítván, érvényben is maradt az 1869 június 5-ig, midőn II. Izabella elűzetése folytán

(1838 szept. 7-től 1838 decz. 9-ig); *Don Evaristo Perez de Castro* conservativ cabinetje (1838 decz. 9-től 1840 jul. 20-ig); *Don Antonio González* progressista cabinetje (1840 jul. 20-től 1840 aug. 12-ig); *Don Valentin Ferrdz* progressista cabinetje (1840 aug. 12-től 1840 aug. 29-ig); *Don Modesto Cortazan* progressista cabinetje 1840 aug. 29-től 1840 szept. 11-ig); *Don Baldomero Espartero* progressista cabinetje (1840 szept. 11-től 1841 máj. 21-ig); *Don Antonio González* progressista cabinetje (1841 május 21-től 1842 jun. 17-ig); *Rodil* örgróf progressista cabinetje (1842 június 17-től 1843 máj. 9-ig); *Don Joaquin Maria López* progressista cabinetje (1843 máj. 9-től 1843 máj. 19-ig); *Don Becerra* progressista cabinetje (1843 máj. 19-től 1843 jul. 20-ig); *López* progressista cabinetje (1843 nov. 20-ig); *Don Salustiano Olózaga* progressista cabinetje (1843 november 20-től decz. 11-ig); *Don Louis González Bravo* conservativ cabinetje (1843 decz. 1-től 1844 május 3-ig); *Don Ramón Maria Narvaez* conservativ cabinetje (1844 máj. 3-tól 1846 febr. 12-ig). Ezután ismét conservativ cabinetek jöttek, ú. m. *Miraflores* örgróf conservativ cabinetje (1846 febr. 12-től 1846 márczius 16-ig); *Narvaez* tábornok conservativ cabinetje (1846 márcz. 16-től 1846 ápril. 4-ig); *Don Isturiz* conservativ cabinetje (1846 ápril. 4-től 1847 jan. 28-ig); *Soto mayor* herezeg cabinetje (1847 jan. 28-től márcz. 28-ig); *Don Pacheco* conservativ cabinetje (1847 márcz. 28-től 1847 szept. 12-ig) stb. Jellemző, hogy e váltakozásban nem az egymással küzdő pártok követték egymást a kormányra jutásban, hanem ugyanazon pártból számos cabinet alakult, míg a másik kormányra jutott.

az alkotmányhozó gyűlés új alkotmányával ajándékozta meg Spanyolországot.)*

Tekintsük tehát kissé közelebről a felsőházra vonatkozó szakaszát azon spanyol alkotmánynak, melyet *Castelar* Spanyolország legreactionariusabb alkotmányának nevezett. A Titulo III. szól a «Senado»-ról. Miután a 14-ik Artículo elrendeli, hogy a senatorok száma korlátlan és őket a király nevezi ki, a 15-ik Artículo felsorolja azon kategóriákat, a melyekből a Senatus tagjaivá nevezhet ki az uralkodó állampolgárokat, föltéve, hogy ezek harminczadik évüket már betöltötték. Ezen kategóriák a következők:

Presidentes de alguno de los Cuerpos colegisladores. (Valamelyik törvényhozó testület elnökei.) Senadores ó Diputados admitidos tres veces en las Cortes. (Senatorok vagy képviselők, a kik már legalább is három országgyűlésnek voltak tagjai.) Ministros de la Corona. (Miniszterek.) Consejeros de Estado. (Allamtanácsosok.) Arzobispos, Obispos. (Érsekek, püspökök.) Grandes de España. (Spanyolország grandjai.) Capitanes generales del Ejército y Armada. (Tábornagyk és főtengernagyk.) Tenientes generales del Ejército y Armada. (Táborszernagyi ranggal bíró valóságos tábornokok **) és az ezek rangjának megfelelő valóságos tengernagyk.) Embajadores. (Nagykövetek.) Ministros plenipotenciarios. (Meghatalmazott miniszterek.) Presidentes de Tribunales Supremos. Ministros y Fiscales de los mismos. (A legfőbb törvényszékek elnökei, bírái és ügyészei.)

*) Lásd Muro Martínez «Códigos Españoles» című művének IX. kötetét, 173—176. l.

**) Megjegyzem, hogy az 1845-diki spanyol «*Teniente General*» azért helyezendő egy rangba az osztrák «*Feldzeugmeister*»-rel, «*General der Caellerie*» -val, a porosz vagy orosz «*General der Infanterie*» -val vagy az angol Full vagy Right «*General*»-lal: mert míg egyfelől nyomban a Capitán general del ejército vagyis a tábornagy, Feldmarschall, Generale deli' armata után következik, addig másfelől alatta áll az *osztálytábornok*, a mi a francia Général de Divisionnak, a porosz, orosz Generallieutenantnak és az osztrák Feldmarschall-Lieutenantnak felel meg katonai rangra nézve. Ezen rangmegkülönböztetés azért veendő itt figyelembe, minthogy sokkal szűkebb körre szorítkozik a senatusi tagságra képesítő katonai kategória, ha a spanyol «*Teniente General*»táborszernagyot jelent, mintha az altábornagyot, vagyis egyszerűleg osztálytábornokot jelentene.

Mindezen kategoriabeli állampolgárok azonban csak az esetben bocsáttatnak be tagokul a senatusba, ha legalább 30,000 reálnyi évi jövedelmet húznak tulajdon birtokaik után vagy pedig legalább 30,000 reálnyi fizetést oly hivatalok után, a melyektől csak törvény útján mozdíttathatnak el, vagy pedig a mely hivatalokban csak akkor szűnnek meg működni, midőn nyugdíjba lépnek vagy önként visszalépnek vagy pedig midőn maga a hivatal megszűnik.*) Titulos de Castilla que disfrutem 60,000 reales de renta. (Castiliai főnemesek, a kik legalább 60,000 reálnyi évi jövedelmet húznak.) Végül mindazok, a kik az előző évben legalább 8000 reálnyi egyenes adót fizettek és vagy senatorok, vagy országgyűlési képviselők, vagy tartománygyűlési képviselők, vagy 30,000-nél told) lakosú városok polgármesterei, vagy juntái elnökök vagy pedig kereskedelmi törvényszékek elnökei voltak.**)

E szerint szó van az 1845-diki spanyol alkotmánylevélben mindenféle kategóriákról, a spanyol állampolgári társadalom valamennyi kitűnőségéről — csak egy kategóriáról nincs benne szó — a tudósok és írók kategóriájáról. Sem egyetemi testületek, sem tudományos akadémiák képviselői nem fordulnak itt elő a magas állami, katonai és egyházi méltóságok és a spanyol grandok társaságában: annál kevésbbé rendel be ezen alkotmány a senatusba tudományos vagy irodalmi kitűnőségeket, — eltekintve minden testületi kötelektől, — csakis saját egyéni értékük vagy érdemeik jogcímén.

*) Az eredeti szöveg idevonatkozó helye így hangzik: Los comprendidos en las categorías anteriores deberán además disfrutar 30,000 reales de renta procedente de bienes propios ó de sueldos de los empleos, que no pueden perderse sino por causa legalmente probada, ó de jubilación, retiro ó cesantía.

**) 1845: III. 15. Los que paguen con un año de antelación 8000 reales de contribuciones directas, y hayan sido Senadores ó Diputados á Cortes ó Diputados provinciales, ó Alcaldes en pueblos de 30,000 almas, ó Presidentes de Juntas ó Tribunales de Comercio.

Ezután megjegyzi az alkotmánylevél, hogy «Las condiciones necesarias para ser nombrado Senador podrán variarse por una ley! Vagyis, hogy a senatorrá neveztetetés föltételeit a törvényhozás egyszerű törvényalkotás által is megváltoztathatja. Lásd alább az 1857. július 17-diki törvényt. («Ley»)

Teljességgel beillik ez ezen hírhedt reactionarius alkotmányba: hisz még a képviselőket, sőt a képviselőház elnökeit is csak az esetben engedi bejutni ez az 1845-diki alkotmány a senatusba, ha legalább 30,000 reálnyi jövedelemmel bírnak a saját birtokaik után!

Hogy ne zárna tehát ki ez az alkotmány a tudomány és irodalom kitűnőségeit onnét, a hova nem ereszti be a 25,000 reál jövedelemmel bíró vagy még kevésbé vagyonos képviselőházi elnököket?

Ne gondoljuk azonban, hogy talán csak 1845-ben, valamely gyöngé pillanatában hagyta magát a spanyol országgyűlés egy ily reactionarius alkotmány elfogadására csábíttatni: nem vette be a tudomány és az irodalom kitűnőségeit azon 1857-diki július 17-diki törvény sem, a mely az 1845-diki alkotmánynak a felsőházra vonatkozó szakaszát volt hivatva (némileg még kevésbé szabadelvűbb szellemben) módosítani.

Ezen 1857-diki törvény az 1845-diki alkotmánynak, föntismertetett 14. Articulóját következőleg módosítja:

«El Senado se compondrá: De los hijos del Eey y del Sucesor inmediato de la Corona, que hayan cumplido 25 años. De los Arzobispos y del Patriarca de los Indias. De los Presidentes de los Tribunales Supremos de Justicia y de Guerra y Marina. De los Capitanes Generales del Ejército y Armada. De los Grandes de España por derecho propio, que no sean súbditos de otra Potencia, y que acrediten tener la renta de 200,000 reales procedentes de bienes inmuebles, ó de derechos que gocen de la misma consideración legal. De un número illimitado de Senadores nombrados por el EeV.»

Vagyis: a senatus tagjai már hivataluknál, illetőleg társadalmi állásuknál fogva, minden kinevezetés vagy megválasztás nélkül is a következő méltóságok, a kik mint ilyenek, egyszerűleg a törvény rendeletéből lépnek a senatusba: a király fiai és a közvetlen trónörökös fiai, ha 25. életévüket már betöltötték. Az érsekek és Indiák patriarchája. A legfőbb törvényszékek és a legfőbb katonai és tengerészeti törvényszékek elnökei. A tábornagyok és főtengernagyok. Azon spanyol grandok, a kik nincsenek alárendelve semmiféle egyéb hatalomnak és a kik beigazolnak

legalább is 200,000 reálnyi évi jövedelmet tulajdonjoggal bírt saját ingatlan birtokaik után, vagy pedig egyéb oly jogcímen, a mely az ingatlan birtokkal azonos törvényes consideratio alá esik. — Ezeken kívül — a sem ki nem nevezett, sem nem választott, hanem már csakis állásuknál fogva is a senatusba belépésre jogosított tagokon kívül — áll azután a senatus még oly tagokból is, a kiket a király nevez ki korlátlan számmal. Es vajon minő kategóriákból?

Megmondja ezt ugyancsak az 1857-diki július 17-diki törvény azon Articulója, mely az 1845-diki alkotmány 15. Articulóját volt hivatva módosítani. Ezen Artículo így hangzik: «Solo podrán ser nombrados Senadores los españoles que pertenezcan ó hayan pertenecido á las clases siguientes: Presidentes del Congreso de los Diputados. Diputados admitidos cuatro veces en las Cortes, y que hayan ejercido la diputación durante ocho años. Ministros de Corona. Obispos. Grandes de España. Tenientes Generales de Ejército y Armada, después de dos años de nombramiento. Embajadores después de dos años de servicio efectivo y Ministros Plenipotenciarios, después de cuarto. Vicepresidente del Consejo Pical. Ministros y Fiscales de los Tribunales Supremos y Consejeros Pieales, después de dos años de ejercicio. Los comprendidos en las categorías anteriores deberán además disfrutar 30,000 reales de renta, procedente de bienes propios ó de sueldos de los empleos que ne puedan perderse sino por causa legalmente probada, ó de jubilación, retiro ó cesantía. Titulos de Castilla que disfruten 100,000 reales de renta. Los que paguen con cuatro años de antelación 20,000 reales de contribuciones directas y hayan sido además Senadores, Diputados ó Diputados provinciales.

Azaz: a király senatorokat csakis a következő kategóriákból nevezhet ki: a képviselőház elnökei közül; azon országgyűlési képviselők közül, a kik legalább négy ízben voltak tagjai a Cortesnek és legalább nyolcz éven át gyakorolták mandátumaikat; a miniszterek közül; a püspökök közül; Spanyolország grandjai közül; a tábornok ranggal bíró (valóságos) tábornokok közül, és az ugyancsak ezen magas rangnak megfelelő rangosztályú (valóságos) tengernagyok közül; a nagykövetek közül két évi tényleges szolgálat után és a meghatalmazott miniszterek közül

legalább négy évi tényleges szolgálat után. A királyi tanács elnökei közül; a legfőbb törvényszékek bírái, ügyészei és a királyi tanács tagjai közül, legalább is két évi szolgálat után. Mindezen kategóriabeli állampolgárok azonban csak az esetben lehetnek a senatus tagjai, ha legalább 30,000 reálnyi évi jövedelemmel rendelkeznek vagy tulajdonjoggal birt saját birtokaik vagy pedig oly hivatalok utáni fizetések folytán, a melyekben nem szünhetik meg a működésük, hanem ha csakis törvény újtáni elmozdításuk, nyugdíjba lépésök, lemondásuk vagy az illető hivatal megszűnése folytán. Castillai főnemeseik közül, a kik legalább 100,000 reálnyi jövedelem fölött rendelkeznek, szintén nevezhet ki a király senatorokat; valamint azon állampolgárok közül, a kik legalább 20,000 reálnyi évi adót fizetnek és vagy senatorok, vagy országgyűlési képviselők, vagy pedig tartománygyűlési képviselők voltak.

Megjegyzendő, hogy míg az 1845-diki alkotmány szerint a senatorság csak életfogytára szól — «el cargo del Senador es vitalicio»¹⁾ — addig az 1857 július 17-ki t.-cz. módosító rendelkezése szerint a 14. Articulóban minősített grandok senatori méltósága örökösödési jogon fiaikra száll és csak a többi senatorok felsőházi tagsága szól éltökfogytára.²⁾ Ugyancsak az 1857-diki július 17-diki módosító törvény adta meg újból a senatori méltósággal fölrüházott spanyol grandoknak azt a nagyon is rendi színezetű előjogot, hogy a senatori méltóságnak családjukban épségben tarthatása végett birtokaikra vinculatiókat vezethessenek, a mely örökjogi intézkedéseknek föltételeit és módozatait tüzetes törvény fogta megalapítani.⁸⁾

Ennyire jelentékeny visszaesést mutat tehát a spanyol alkotmánypolitika az ötvenes évek közepe táján, illetőleg 1857-ben.

Constitución de 1845, artic. 17.

²⁾ Constitución 1845, artic. 17. Ley 1857 articulo 17. La dignidad de Senador en los Grandes de España que acrediten tener la renta y requisitos expresados en el art. 14, es hereditaria. — En todos los demás casos es vitalicia.

³⁾ Ley 1857, julio 17. articulo 18. A fin de perpetuar la dignidad de Senador en sus familias, los Grandes de España podrán constituir vinculaciones sobre sus bienes en la forma y en la cantidad que se determinará por una ley especial.

Valóban az a módosító törvény, mely ezen évben alkottatott, egyfelől rendibb színezetű, másfelől pedig plutokratikusabb irányzatú, mint maga az 1845-diki alkotmány, melyet pedig — miként főnebb emlitém — Castelar Spanyolország legreactionariusabb alkotmányának nevezett el.

1864-ben április 20-dikán törvény alkottatott, a mely hatályon kívül helyezte az 1857. július 17-diki módosító törvényt*) és in integrum restituálta az 1845-diki alkotmányt.

Igen, ez az 1845-diki alkotmány tényleg és formáserint vissza lőn állítva 1864-ben Spanyolországban: de csak négy évig

*) 1848-ban Narvaez tábornok erélyes keze könnyűszerrel nyomta el a forradalmi mozgalmakat. 1851-ben *Bravo Murillo* miniszterelnök, ki a *Mofleradölt* pártjához tartozott, új alkotmányjavaslatot nyújtott be a Cortesnek, de annyira szabad szellem uralkodott már akkor Spanyolország parlamentjében, hogy a kormány kénytelen volt csakhamar visszavonni e javaslatát, mely túlságosan reactionariusnak találtatott az összes szabadelvű árnyalatok részéről. (Conde de AlcoV.) O'Donnel és Espartero 1854-diki pronunciamentói után, (Programa de Manzanares) melyet Madridban július 18. és 19-dikén véres kitörés tett gyakorlati horderejűvé, ismét a progressista párt jutott uralomra, melyet több mint tíz éven át háttérbe tolt volt a II. Izabella fénykorábani reactio. 1856-ban július 15-dikén Madridban az Espartero és O'Donnel közti versengés ismét véres fölkelést idézett elő: ennek folytán hivatott egybe az alkotmányozó Cortes — Córtes constituyentes — de a Senatus nélkül. Ismét alkotmányjavaslattal foglalkozott e souveraine gyűlés, de ezen alkotmányjavaslat sem került szentesítés alá. Jött a háború Marokkó ellen (1859); O'Donnel fényes győzelmet aratott Afrikában és bevette Tetuant (innét tetuani herezeg). E háborúban tűnt ki Prim tábornok is. (Marqués de los Castillejos), Míg a spanyol sereg hősileg küzdött Marokkó ellen, Dou Carlos Maria de Bourbon (gróf Montemolin) carlista lázadást támasztott San Caidos de la Rapitában, de komolyabb eredmény nélkül; szintűgy elnyomta O'Donnel kormánya a többi lázadást is, mely Spanyolország belnyugalmát a hatvanas évek első felében zavargatta. De 1868-ban szeptemberben *Serrano* tábornok (De la Törre herezeg) és *Don Inán Topete* tengernagy Cadizban nagyobb sikerrel csinálták meg most a forradalmat mint bárki más előttük az utóbbi időben Spanyolországban. Azon csapatok, a mélyek liozzajok álltak, elég erősek voltak arra, hogy *Alcoleánál* (szeptember 28.) szétugraszszak a királynőhöz hűn maradt ezredeket; *Novaliches* tábornok teljesen elvesztette, a csatát, *Izabella IdráUfnő* már szeptember 30-dikán Franciaországba menekült (35 évi uralkodás után) és *Serrano* meg *Topete* győzelmes hadaik élén a nép határt nem ismerő ujjongása közt vonultak be Madridba.

maradt érvényben. Az alcoleai csata megdöntötte II. Izabella trónját már 1868-ban és a következő évben (1869.) június 1-én egy új alkotmányt szavazott meg az alkotmányhozó Cortes, a mely alkotmány néhány nap múlva (június 6.) ünnepélyesen ki is hirdettetett.

Megjegyzem, hogy azon alkotmányhozó gyűlést, a melyről itten szó van, Secrano, De la Torre herceg, mint a forradalmi junták által fölállított ideiglenes kormány elnöke hívta egybe az általános szavazatjog alapján. Maga az ideiglenes kormány, mint ilyen, megszűnt 1869 február 11-dikén és Serrano, mint a szervezett végrehajtó hatalom — «*poder ejecutivo*» — feje gyakorolta az államhatalmat, míg június 15-dikén a regenség — «*Regencia*» — lépett életbe, ugyancsak Serranóval az élén, a pár nappal azelőtt megszavazott alkotmány alapján. Ez a regenség egész 1871 január 2-dikéig tartott, a mely napon Amadéo király, Vidor Emanuel olasz király második fia, letette az esküt a «*Cortes*» előtt ugyancsak a fönnemlített alkotmányra.*)

Az 1869-diki angol alkotmány a legdemokratikusabb alkotmány, mely valaha létrejött Nyugateurópa monarchikus culturállamaiban. Annyira demokratikus, hogy csakis a görög királyság alkotmányát hasonlíthatjuk hozzá: mert ha a teljes állampolgári jogegyenlőség elvén épült is föl a szerb királyság alkotmánya, a szabadság elve nem nyer távúiról sem benne oly tért, mint a Salmeron, Pl y Margall, Zorilla és Castellar eszméitől duzzadozó 1869-diki spanyol alkotmányban, míg Ruménia alkotmánya tisztán demokratikus monarchiái alkotmánynak már csak azért sem mondható, minthogy a felsőházat plutokratikus alapon rendeli el megszerveztetni.

Ez az 1869-diki spanyol alkotmány **) a képviselőházat —

*) Jellemző azon magasra szárnyaló erély, a melylyel az alkotmányjavaslat szerkesztésére kiküldött országgyűlési bizottság e javaslatot bevezeti vala: «De hay más las condiciones de los partidos, la dirección de la vida social, los elementos de gobierno, la manera de organizar los fuerzas vivas del paio, todo sale de su antigua base y entra en una meva y poderosa comiente, en que á los móviles artificiales se sustituye definitivamente la energia y la iniciativa individual.» H. e. Muro Martínez IX. 178. 1.

**) Constitución de la Monarquía española, decretada y sancionada

«Congreso» — a legszabadelvűbb alapon contemplálja; nem csoda tehát, ha a felsőházat is a választási elvre alapítja. Választják pedig a senatorokat — ezen 1869-diki alkotmány rendeletéből — a bizonyos számú úgynevezett «*compromisariók*» által kiegészített tartományi képviselőtestületek azon kategóriák közül, melyeket a 6:2. Artículo fölsorol. Artículo 60. Los senadores se elegirán por provincias. Al efecto, cada distrito municipal elegirá por sufragio universal un número de compromisarios igual á la sexta parte del de Concejales que deban componer su Ayuntamiento. Los distritos municipales donde el número de Concejales no llegue a seis, elegirán, sin embargo, un compromisario. Los compromisarios así elegidos se asociarán á la Diputación provincial respectiva, constituyendo con ella la Junta electoral. Cada una de estas Juntas elegirá á pluralidad absoluta de voto cuatro Senadores.» «A senatorok tartományonként választatnak. Minden egyes községi kerületben általános szavazatjog alapján közvetett, másodfokú választók — compromisariók — választatnak és ugyanoly számmal, mely a község-tanácsosok száma hatodrészenek felel meg, annyi községi tanácsost véve alapú, a hánynak az Ayuntamientoban lennie kell a

por las Cortes Constituyentes en I-mo de Junio da 1869. La nación española, y en su nombre las Cortes Constituyentes elegidas por sufragio universal, deseando afianzar la justicia, la libertad y la seguridad, y proveer al bien de enantes vivan en España, decretan y sancionan la siguiente Constitución stb. Titulo I. De los Españoles. (A spanyol állampolgárok állampolgári jogairól.) Titulo II. De los poderes públicos («a közhatalmakról»). Mesterileg van a bevezető 6 cikk articulo 32—37) megformulázva. Titulo III. Del poder legislativo. (A törvényhozó hatalomról.) Titulo IV. Del Bey (A királyról). Titulo V. De la sucesión á la corona y de la regencia del reino. (A trónöröklésről és a regensségről.) Titulo VI. De los Ministros. (A miniszterekről.) Titulo VII. Del poder judicial. (A bírói hatalomról.) Titulo VIII. De las diputaciones provinciales y ayuntamientos. (A tartományi és községi képviselőtestületekről.) Titulo IX. De las contribuciones y de la fuerza pública. (Az adókról és véderőről.) Titulo X. De las provincias de Ultramar. (A tengerentúli tartományokról.) Titulo XI. De la reforma de la constitución. (Az alkotmány módosításáról.) Ezek a főszakaszai ezen 1869-diki alkotmánynak, a melynek alap gondolata mindenesetre a legnagyobb dicséretet érdemelné, ha akkor, midőn életbeléptetett, a spanyol nép túlnyomó nagy többsége már *érett* is lett volna eléggé hozzá.

törvény értelmében. A hol kevesebb községi tanácsos van hatnál, ott mindazonáltal egy másodfokú választó, vagyis compromisario választatik. Az ekként választott másodfokú választók az illető tartományi gyűléshez csatlakoznak, a mely velők együtt képezi azután a választó-juntát a senatorok megválasztására. Minden ily választási junta négy senatort választ, absolut szótöbbséggel.

A kategóriák, a melyekből a spanyol állampolgárok — ha különben 40 évöket betöltötték és teljesen birtokában vannak polgári jogaiknak — a 6á. Artículo rendeletéből a következők A képviselőház elnöke vagy volt elnöke. (Ser ó haber sido Presidente del Congreso.) Képviselők, kik legalább is három Ízben lettek a Cortes vagy legalább egyszer az alkotmányhozó gyűlés tagjaivá megválasztva. (Diputado electo en tres elecciones generales, ó una vez para Cortes Constituyentes.) Miniszterek. (Ministros de la Corona.) Az államtanács elnöke, a legfőbb törvényszékek elnökei, a legfőbb hadi tanács elnöke és a legfőbb számvevő elnöke. (Presidente del Consejo de Estado, de los Tribunales Supremos, del Consejo Supremo de la Guerra y del Tribunal de Cuentas del Peino.) Tábornagy vagy tengernagV. (Capitán general del ejército ó Almirante.) Altábornagy *) vagy altengernagV. (Teniente general ó Vicealmirante.) Nagykövet. (Embajador.) Allamtanácsos. (Consejero de Estado.) A legfőbb törvényszékek bírái, a legfőbb hadi tanács tagjai, az admirális tanács tagjai, a legfőbb számszék főtisztviselői, meghatalmazott miniszter, ha legalább két év óta viseli már ezen tisztelet. (Magistrado de los Tribunales Supremos, individuo del Consejo Supremo de la Guerra y del Almirantazgo, Ministro del Tribunal de Cuentas del Peino, ó Ministro plenipotenciario durante dos años.) — Érsek vagy püspök. (Arzobispo ú Obispo.) — *Egyetemi rector.* (Rector de Universidad de la clase de catedráticos.) *Rendes tanárai az egyetemeknek* legalább két évi szolgálat után. (Catedrático de término con dos años de ejercicio.) *A spanyol akadémia elnöke vagy igazgatója, a történelmi akadémia, a szépművészeti akadémia, az exact, természettani és természetrajzi tudományok akadémiájának elnöke vagy igazgatója, az ethikai*

*) A teniente general itt ismét altábornagyot jelent, miután az altengernaggyal (Vicealmirante) van együttesen kategorizálva.

tudományok és politikai tudományok akadémiájának elnöke vagy igazgatója és az orvosi tudományok akadémiájának elnöke vagy igazgatója. («Presidente ó Director de las Academias Española, de la Historia, de Nobles Artes, de Ciencias exactas, tísicas y naturales, de Ciencias morales y políticas, y de Ciencias médicas.») A polgári mérnökök testületének főfölgyelője. (Inspector general de los cuerpos de Ingenieros civiles.) Oly állampolgárok, a kik négyszer lettek legalább is a tartományi képviselőtestületek tagjaivá megválasztva. (Diputado provincial cuatro veces.) A 30,000 léleknél népesebb községek polgármesterei, ha legalább két ízben lettek ezen tisztt betöltésére megválasztva. (Alcalde dos veces en pueblos de más de 30,000 almas.) Ezenfölül választhatók azok, a kik minden egyes tartomány 50 legnagyobb földadó-fizetői és 20 legnagyobb ipar- vagy kereskedelmi pótdózfizetői közé tartoznak. (Serán además elegibles los 20 mayores contribuyentes por contribución territorial, y los 20 mayores por subsidio industrial y comercial de cada provincia.)

E szerint nem kevesebb mint három kategória jut az 1869-diki spanyol alkotmányban a tudományos elemeknek a felsőházi tagságra nézve, minősítvényül szolgálván erre nézve a spanyol állampolgároknak egyfelől az egyetemi rectorás és rendes tanárság, másfelől pedig az akadémiai elnökség és igazgatóság.

Valóban becsületére válik a spanyol alkotmány ózó gyűlésnek, hogy ennyi készséget mutatott a tudományos, irodalmi és művészeti kitűnőségek ily alakbani állami kitüntetésére és parlamentáris értékesítésére.

Ha kissé szűk korlátok közé szorította is az őt, illetőleg hat akadémia e részbeni természetes igényeit, a mennyiben nem az említett akadémiaik *) tagjait, hanem csakis azok elnökeit és igazgatóit ruházta föl a passív választási joggal: másfelől az által, hogy minden egyetemi rendes tanárt választhatóvá tett, kilátást nyitott az összes tudományszakok kitűnőségeinek a senatusbai bejuthatásra, föltéve, hogy a tartományi képviselő-

*) 1713-ban alapította V. Fülöp az «Academia Española» az «Academie Française» mintájára; a «Beat Academia de Historia» 1738-ban, a «Real Academia de ciencias exactas, físicas y naturales» 1847-ben alapított, ezután jött a «Real Academia de Ciencias Morales y Políticas» stb.

testületekben és az ezekhez csatlakozandott «compromisariók»-ban nem fogott hiányozni a kellő érzék a tudományos érdek illetén méltánylására. A spanyol értelmiség ez időtt büszkén tekinthetett az előző évtizedek tudományos és irodalmi kitűnéseire; oly állambölesészek mint Don *Jaimc Balmes* és *Valdegamas* örgróf (Don Juan Donoso Cortés), oly költők, mint a megkoszorúzott Don *Manuel José Quintana*, Don *Mamiéi Breton de los Herreros* és Rivas herezeg Don *Angel Saavedra*, valamint oly drámaírók, mint Don *Carlos Latorre* és Don *Julián Romea*, ha nem is bírtak európai hírnévre szert tenni, de mindenesetre teljes mérvben kivívták maguknak a saját nemzetük lelkesedésteljes elismerését. Másfelől e kitűnések nyomában már nagyra nőttek az új nemzedék jelesei is: nem merőben üres formákat, tartalom nélküli kereteket állított föl tehát az 1869-diki alkotmányhozó gyűlés, midőn eme kategóriákat fölállította: meg voltak a spanyol nemzetnek ez idő szerint is a maga tudományos és irodalmi kitűnésegei, a kiken kegyelettel csüggött a fölvilágosult honfíúi érzelem és a kik méltók voltak arra, hogy a Cortes senatusában helyet foglaljanak. Nevezetes kezdeményezés az is ezen 1869-diki spanyol alkotmány részéről, hogy fölvette a kategóriákba a szépművészetek akadémiáját, a «*Beái Academia de Nobles Artes*»-1 is.

Mindezt egybevetve, azt mondhatjuk tehát, hogy nem csak nagy szabad elvűsége által tűnik ki ezen 1869-diki spanyol alkotmány, de egyúttal azon intentiója által is, hogy eltérőleg az 1837-diki ochlokratikus és az 1845-diki reactionárius alkotmányoktól, súlyt fektetett ismét a tudományos, irodalmi kimagasló érdek parlamentáris elismertetésére. Az egyetemek rectorait, rendes tanárait szintűgy részeltette a felsőházi passiv választási jogban, mint a hat akadémia elnökeit, igazgatóit: ez által tehát nemcsak egynéhány tudósnak, de jelentékeny számú tudósnak és e mellett még a legkiválóbb íróknak, sőt egy-két nagy hírnevű művésznak is módot nyújtott arra, hogy bejuthassanak a senatusba: ámde épen nem képezhetné culturpolitikai szempontból az alkotmányhozás eszményét az 1869-diki spanyol alkotmánynak a felsőházi tagságra vonatkozó szakasza. Nem, már csak azért sem, mert ezen az alapon még a legnagyobb tudósok, írók és művészek is csak az esetben jöhetnek be a

felsőházba, ha véletlenül szert bírnának tenni a népszerűség azon fokára, a mely nélkül aligha számíthatnának a tartománygyűlés tagjainak és az ezekhez csatlakozó községkerületi compromisarióknak szavazattöbbségére. És a mennyire elismerést érdemel is az eszme, behozni a felsőházba oly nagyhírű festőművészeket, mint a minőkkel Spanyolország rendelkezik, és 1869-ben is rendelkezett: ép annyira helytelenítendő azon szűkmarkúság, a melylyel ezen 1869-diki alkotmány a spanyol nemzet értelmiségének legmagasabb fórumai, a hat akadémia irányában viseltettek. Valóban az ember alig értené meg ezen szűkmarkúságot, ha nem tudná, hogy véletlenül mennyire összeesik az 1869-diki alkotmány megszerkesztésének időpontja azon időponttal, a melyben az alkotmányhozó gyűlés hangadó szónokai éppen nem érezték még magukat kellőleg méltányolva a Madridban székelő akadémiák által. Ezen szabadelvű 1869-diki alkotmány nem lett hatályon kívül helyezve *Amadeo* királynak 1873 február 11 -dikén történt lemondása folytán sem. Február 12-dikén a köztársaságot proclamálták a Cortesben. Ez utóbbi «*nemzetgyűlésül*» (*Asamblea nacional*) nyilvánította magát, és Don *Estanislao Figueras-t* a végrehajtó hatalom fejévé nevezvén ki, június 1-sejére egybehitta ezen nemzetgyűlés az alkotmányhozó Cortest — Cortes constituyentes. — Ezen alkotmányhozó cortes 17 tagú bizottságot küldött ki egy új, *foederalistikus köztársasági alkotmány* tervrajzának elkészítésére. A javaslat el is készült, de sok minden jött közbe, a minek folytán az nem léphetett életbe, sőt még csak formasierinti elintézését sem nyerhetett az alkotmányhozó Cortesben. A szövetséges-köztársaság eszméje ugyanis tetszett majd minden pártnak az elméletben, de a gyakorlati kivitel módozataira nézve nemcsak nagyon eltértek a pártnézetek, de egész szenvedélyességgel, egész a nyílt kitörésig fokozódtak. Időközben a nagy' szónok, Don *Emilio Castelar*, került ugyan a végrehajtó hatalom elnöki székébe: ámde az ő ékesszólása sem gátolhatta meg az államjogi viszonyok teljes fölbomlását. A *cantonalisták*, a kik a legnagyobb mohósággal fogtak hozzá a fcederativ eszme megvalósításához a vidéken, még mielőtt a szövetséges-köztársasági államformát proclamáló új alkotmányjavaslat megszavaztatott volna az alkotmányhozó cortesben, a *cantonalisták*, mondom, *Cartagená-*

bán komoly fölkelést támasztottak; lázadás, nyílt lázadás ütött ki egyéb pontokon is, valóságos belháború fenyegette az országot. 1874 január 3-dikán *Pavia* tábornok, Madrid katonai kormányzója ezen áramlattal szemben államsíny elkövetésére szánta el magát: szuronyszegezve rohantatta be katonáit a Cortes üléstermébe, és a Cortes tagjai szét is oszlottak, Castelar ünnepélyes tiltakozása és Don *Nicolás Salmeron* nemzetgyűlési elnök nem kevésbé ünnepélyes óvása mellett, a szélrózsa minden irányában. Egy csekély számú töredék (a nemzetgyűlés tagjai közül) ugyancsak még január 3-dikán újjászervezte a végrehajtó hatalmat, annak élére újból *Serrano* tábornagyot, *De la Torre* herczegét állítván, a ki minisztériumot nevezett ki és már január 8-dikán fel oszlató ttnak jelentette ki az alkotmányhozó gyűlést. Ugyancsak deczember 29-dikén, még ugyan-ezen esztendőben (1874) kitört azonban a katonai lázadás Don *Joaquín Jovellar* és Don *Arsenio Martinez Cuvipos* vezetése alatt és II. Izabella fia *XII. Alfonz* néven Spanyolország királyává kiáltatott ki. Vége lett tehát huszonegy havi küzdelmes vajúdásai után a rövid éltű spanyol köztársaságnak és a restaurált Bourbon-dynastia sarja, Don *Antonio Cánovas de Castillo* miniszterelnöksége alatt már 1876 junius 30-dikán szentesíthette azon új alkotmányt, a melynek hivatása volt a monarchiái állam formát Spanyolországban újból, és a kor igényeinek megfelelőleg, az eddigieknél maradandóbb alapokon fölépíteni. Ez az 1876-diki alkotmány még ma is érvényben van Spanyolországban.

Ezen 1876-diki alkotmány az alkotmánypolitikai transactió ugyanazon szellemének a terméke, a melyet a hetvenes években Franciaországban is hirdettek a *De Serres* gróf publicista tanítványai, a míg t. i. komolyan hittek a monarchia helyreállításának lehetőségében. Megegyeztetni a modern szabadelvűség követelményeit és a modern társadalom igényeit a hagyományos monarchia intézményeivel: erre; törekedett ezen alkotmány is.

Lássuk már most, mit rendel ezen 1876-diki alkotmány a tudományos kitűnőségek tárgyában, szemben a felsőházi tagsággal? A felsőházi — Senado — a II. Titulo szól, a mely az eredeti szövegben így hangzik:

«Articulo 20. El Senado se compone: 1-o. De Senadores por derecho propio. 2-o. De senadores vitalicios nombrados por

La Corona. 3-o. De senadores elegidos por las corporaciones del Estado y mayores contribuyentes en la forma que determine la leV. El número de los senadores por derecho propio y vitalicios no podrá exceder de ciento ochenta. Este número será el de los senadores electivos. — Artículo 21. Son Senadores por derecho propio: Los hijos del Rey y del sucesor inmediato de la Corona que hayan llegado á la mayor edad. — Los grandes de España que lo fueron por sí, que no sean súbditos de otra potencia y acrediten tener la renta anual de 60,000 pesetas, procedentes de bienes propios inmuebles, ó de derechos que gocen la misma consideración legal. Los capitanes generales del Ejército y el almirante de la armada. El patriarca de las Indias y los arzobispos. El presidente del Consejo de Estado, el del Tribunal Supremo, el del Tribunal de Cuentas del Reino, el del Consejo Supremo de la Guerra y el de la Armada, después de dos años de ejercicio. Artículo 22. Solo podrán ser senadores por nombramiento del Rey ó por elección de las corporaciones del Estado y mayores contribuyentes, los españoles que pertenezcan ó hayan pertenecido á una de las siguientes clases:

1-o. Presidente del Congreso de Senado ó de los diputados. — 2- o. Diputados que hayan pertenecido á tres Congresos diferentes ó que hayan ejercido la diputación durante ocho legislaturas. — 3- o. Ministros de la Corona. 4-o. Obispos. — 5-o. Grandes de España. — 6-o. Tenientes generales del Ejército y vicealmirante de la Armada, después de dos años de su nombramiento. — 7-o. Embajadores, después de dos años de servivivo efectivo, y ministros plenipotenciarios después de cuatro. — 8-o. Consejeros de Estado, fiscal de mismo cuerpo, y ministros y fiscales del Tribunal Supremo y del de Cuentas del Reino, consejeros del Supremo de la Guerra y de la Armada, y decano del Tribunal de las Ordenes militares, después de dos años de ejercicio. — 9-o. *Presidentes ó directores de las Reales Academias Española, de la Historia, de Bellas Artes de San Fernando, de ciencias exactas, físicas y naturales, de ciencias morales y políticas, y de medicina.* — 10-o. *Académicos de número de las corporaciones mencionadas que ocupen la primera mitad de la escala de antigüedad en su cuerpo; inspectores generales de primera clase de*

los cuerpos de ingenieros de caminos, minas y montes; catedráticos de termino de las Universidades, siempre que lleven cuatro años de antigüedad en su categoría y de ejercicio dentro en ella. Los comprendidos en las categorías anteriores deberán además disfrutar siete mil quinientas pesetas de renta, procedente de bienes propios, ó de sueldos de los empleos, que no pueden perderse sino por causa legalmente probada, ó de jubilación, retiro ó cesantía. — II-o. Los que con dos años de antelación posean una renta anual de veinte mil pesetas, ó paguen cuatro mil pesetas por contribuciones directas al Tesoro público, siempre que además sean Títulos del Reino, hayan sido diputados á Cortes, diputados provinciales ó alcaldes en capital de provincia ó en jmeblos de más de veinte mil almas. 12-o. Los que hayan ejercido alguna vez el cargo de senador antes de promulgarse esta Constitución.»

«A senatus áll 1-ször; oly senatorokból, a kik már saját állásuknál fogva jövezímet nyertek a senatusbeli tagságra;

2- szor: oly senatorokból, kiket a király nevez ki éltök fogytára;

3- szor: választott senatorokból, kiket az államtetek, vagy pedig a legnagyobb adófizetők választanak a törvény által előirt módon. A saját állásuk jogczímén lett senatorok és az éltök fogytára kinevezett senatorok száma nem haladhatja meg a száznyolczvanat. Ugyanennyire — 180-ra — rúg a választott senatorok száma.

Saját állásuk jogezímén senatorok: a király fiai és a közvetlen trónörökös fiai, mihelyt nagykornak. Spanyolország grandjai, a kik ilyenek saját jogczímöknél (születésüknel) fogva, nincsenek alávetve semmiféle más hatalomnak és hiteles alakban ki bírnak mutatni legalább is 60,000 peseta évi jövedelmet tulajdonjoggal birt saját ingatlanaik után, vagy pedig egyéb jogaik folytán (bírnak ennyi évi jövedelemmel), ha ezen jogaik a törvény előtt ugyanazon consideratio alá esnek. A hadsereg tábornagyjai és a hajóhad tengernagyjai. Indiák patriarchája és az érsekek. Az államtanács elnöke, a legfőbb ítélőszék elnöke, a legfőbb számszék elnöke, a legfőbb hadi tanács és tengerészeti tanács elnöke két-két évi e rangfokon töltött szolgálat után. A király csak oly állampolgárokat nevezhet ki, az államtetétek és a legnagyobb adófizetők csak oly állampolgárokat választhatnak

senatorokká, a kik a következő osztályok valamelyikébe tartoznak: 1. a senatus elnöke s a képviselőház elnöke; 2. képviselők, a kik három congressusnak voltak már tagjai, vág}- pedig legalább is 8 törvényhozási ülészakon át voltak képviselők; 3. a korona miniszterei; 4. püspökök; 5. Spanyolország grandjai (a mennyiben nem bírnak ugyan 60,000 pesetányi jövedelemmel, de évi jövedelmök mégis legalább 7500 pesetára rúg); 6. altábornagyok és al tengernagyok, legalább két évvel kineveztetésök után; 7. nagykövetek legalább két évi és meghatalmazott miniszterek legalább négy évi szolgálattétel után; 8. államtanácsosok; az államtanács ügyésze; a legfőbb ítélőszék bírái és ügyészei; a legfőbb számszék tanácsosai és ügyészei; a legfőbb hadi tanács és tengerészeti tanács tanácsosai; a katonai rendek törvényszékének első rangidősbe, legalább is két évi szolgálat után.

A következő királyi akadémiák elnökei és igazgatói: u. m. a spanyol akadémia elnöke, igazgatója, a történelmi akadémia elnöke, igazgatója, a san fernandói szépművészeti akadémia elnöke, igazgatója, az exact tudományi, természettani és természetrajzi akadémia elnöke, igazgatója, az ethikai tudományok és politikai tudományok akadémiájának elnöke és igazgatója és az orvostudományi akadémia elnöke s igazgatója. Az említett akadémiák (r.) tagjai közül azok, a kik az illető akadémiában a rangidősbe első feléhez tartoznak; a közlekedési mérnökök és bányamérnökök testületének elsőosztályú főfelügyelői és az egyetemnek rendes tanárai négy évi rangidősbség után a szolgálatban.

Mindezen kategóriákból azonban csak olyakat nevezhet ki a király és csak olyakat választhatnak az erre hivatott államtestületek senatorokká, a kik legalább is 7500 peseta évi jövedelmet képesek fölmutatni, vagy saját tulajdonjoggal birt birtokaik, vagy oly hivatalokban búzott fizetések után, a mely hivatalokban! működésök nem szünlietik meg, ha csak nem törvény útján elmozdításuk, nyugdíjbalépésök, lemondásuk vág}- a hivatal megszűnése folytán.

Azok is senatorokká választhatók vagy senatorokká nevezhetők ki, a kik legalább két évvel kineveztetésök vagy megválasztásuk előtt 20,000 pesetányi évi jövedelmet bírtak már kimutatni, vagy pedig legalább 4000 pesetányi egyenes adót fizettek

az állampénztárba és föltéve, hogy ezenfölül vagy főnemesei az országnak, vagy országos képviselők voltak, vagy tartománygyűlési képviselők, vagy valamely tartományi főváros polgármesterei, vagy pedig egyéb, húszezer lakosnál népesebb városok polgármesterei. Es azok közöl is nevezhetők ki vagy választhatók senatorok, a kik a senatus tagjai voltak, mielőtt jelen törvény kihirdetett.

A senatus tagjaiul egyébként még a fönnérintett kategóriákból csak azon spanyol állampolgárok léphetnek be, a kik legalább is 35 évesek, nincsenek fenyítő perbe fogva, nem érinti a hadseregbeni állásuk az ő politikai jogaikat és a kiknek nincsenek zár alatt a birtokaik. *)

A választott senatorokra nézve azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a választott senatorok fele minden öt évben kilép, ha pedig a király a Senatusnak ezen választott senatorokból álló osztályát föloszlatja, ez esetben valamennyi választott senator kilép **) (és helyettük az illető állomásokra jelen alaptörvény keretén belül a tüzetes törvény által megszabott módon újból senatorok választatnak).

Ha összehasonlítjuk az 1876-diki alkotmányt az 1869-diki alkotmányval, a felsőházi intézményt illetőleg mindjárt első pillanatra szemünkbe fog ötleni, hogy még az 1869-diki alkotmány szerint *születési címen* nem lehet senki sem tagja a senatusnak. Ez az 1869-diki spanyol alkotmány nem ismeri el még Spanyolország grandjait és Castilla főnemeseit sem született törvényhözökül. Passiv választási jogot ad ugyan az egyes tartományok 50 legnagyobb földadót fizető állampolgárának, valamint minden egyes tartomány 20 legnagyobb ipar- vagy kereskedelmi adót fizető állampolgárának: de sem a senatorrá választható tudományos és irodalmi kitűnőségek minősítvényét nem

*) Artículo 26. Para tomar asiento en el Senado se necesita ser español, tener treinta y cinco años cumplidos, no estar procesado criminalmente ni inhabilitado en el ejercicio de sus derechos políticos, y no tener sus bienes intervenidos.

**) Artículo 24. Los senadores electivos se renovarán por mitad cada cinco años, y en totalidad cuando el Bey disuelva esta parte del Senado.

köti plutokratikus censusköz, néhány ezer peseta évi jövedelemhez, sem nem kívánja hasonló évi jövedelem kimutatását egyéb kategóriáktól sem. E részben az 1869-diki alkotmány szabadelvűbb minden egyéb alkotmánynál, mely 1808 óta Spanyolországban felsőházat, senatust állít vala be a közhatalmakat gyakorló államtestek közé. Nem csoda, ha az 1869-diki spanyol alkotmány nem követelt vagyons-censust a nemzet szellemi életének kimagasló alakjaitól: hisz ezen 1869-diki spanyol alkotmánynak értelmi szerzői közt csaknem döntő súlylyal szerepeltek a spanyol tudományosság legelismertebb kitűnőségei: egy *Salmerón*, egy *Figueras*, egy *Piy Margall* és mások; a kik közé számíthatni a történettudományi irodalom terén is szereplő nagyszerű szónokot, *Castelart* is. Hát hogy ezen férfiak nem nézték proletárnak az olyan hírneves tudóst vági' hírneves író, a kinek évi jövedelme nem ütött volna meg bizonyos plutokratikus censust: ez természetes. Egészen másként gondolkoztak azonban azon conservativ spanyol államférfiak, a kik az 1876-diki alkotmányt szerkesztették. Ezek csak azáltal vélték biztos alpra fektethetni a restaurált monarchiát, ha nem csak visszaállítják a *grandok* születési jogczímét, de mindjárt az *első kategóriává* is teszik a saját állásuknál fogva senatorságra hivatottak közt a *grandokat* 60,000 pesetányi évi jövedelmi census mellett öröklési, vagyis születési jogczímen. Ennyire még az 1845-diki spanyol alkotmány sem ment vissza a rendiség eszmekörébe: pedig, már fönebb hallottuk, hogy hogyan jellemezte *Castelara* az 1845-diki spanyol alkotmányt. Az 1845-diki spanyol alkotmány a maga eredetileg promulgált szövegében a senatorságra, illetőleg senatori kinevezésre jogosító összes kategóriák közt épen csakis az utolsó előtti helyen jelöli meg mint jogosultakat, azaz hogy csakis mint 60,000 reálnyi jövedelem mellett jogosultakat a *Castilla* főnemeseit; egy'ébként magukat Spanyolország *grandjait* is ez az 1845-diki alkotmány csak a 7-dik sorba állítja. A kategóriákat, miként fönebb már említém, a törvényhozó testület két kamrájának elnökei kezdik meg ezen 1845-diki alkotmány-szövegben, azután jönnek a három országgyűlésen át mandátummal bírt senatorok s képviselők, ezek után jönnek a korona miniszterei, az államtanácsosok, az érsekek, a püspökök és csak ezek után a «*Grandes de España*», «*Spanyolország*

grandijai». Az 1857-diki módosítvány is a tábornagyok és tengeresek után jelöli meg a grandokat; a saját állásuknál fogva senatorságra jogosultak sorában; a kinevezett senatorok között pedig szintén a püspökök után helyezi el őket.

Azt lehet tehát mondani, hogy az 1870-diki spanyol alkotmány e részben arisztokratikusabb, mint volt akár maga az 1845-diki alkotmány.

Azon álláspont azonban, melyet ezen 1870-diki alkotmány a tudomány és irodalom kitűnőségeivel szemben elfoglal, határozottan szabadelvűbb, mint bármely egyéb spanyol alkotmányé volt, mely az 1834-diki «*Estatuto Beái*» óta látott napvilágot.

Az 1870-diki alkotmány ugyanis nem csak az akadémiák elnökeinek, igazgatóinak ad a senatorságra jogosultságot, miként ezt a különben annyira szabadelvű 1869-diki alkotmány cselekszi vala, hanem jogosultságot ad a senatorságra még az akadémiák *összes rangidős rendes tarjainak* is. A madridi szépművészeti akadémia helyett azonban ezen 1870-diki alkotmányban már a sanfernandói «*Real Academia de Bellas Artes*» szerepel, a mi a tulajdonképeni művészi kitűnőségek rovására látszik célzatba vettnek lenni a szépirodalmi kitűnőségek nagyobb számú képviseltetése érdekében.

Elég bőkezű tehát ezen 1870-diki spanyol alkotmány a tudományos és irodalmi kitűnőségük iránt a senatusra vonatkozólag: hisz nem csak hat akadémia elnökeit, igazgatóit és összes rangidős tagjait minősíti olyanokká, a kik közül a király senatorokat nevezhet és az államtestületek senatorokat választhatnak: de ugyanily jogosultsággal ruházza föl az egyetemnek rectorain kívül még az egyetemek rangidős rendes tanárait is.

A tudomány és irodalom magasztos érdekei még jobban meg lettek volna ugyan védve a spanyol törvényhozásban, ha mindezen jelzett állású tudományos és irodalmi kitűnőségek, szintűgy, mint bizonyos főnnemlített magas kategóriák, már ugyancsak saját állásuk jogczimén — *dél derecho propio* — léphettek volna be a senatusba: ámde, ha nem is gondoltak ilyesmire az 1870-diki spanyol alkotmány-politikusok: lehetetlen mégis el nem ismernünk, hogy így is, ez alap-

törvénybe fölvelt szerkezettel is, szolgálatot tettek a culturpolitikának.

Nem mondhatunk természetesen ennyire kedvező Ítéletet az 1876-ki spanyol alkotmány azon rendelkezése fölött, a mely még a tudományos és irodalmi kitünőségek szenatorrá nevezetlétését vagy választathatását is vagyoncensustól, illetőleg évi jövedelem által jelzett censustól teszi föltételessé. Az a 7500 peseta — vagyis körülbelől 3000 forint — évi jövedelem, melyet az 1876-ki alkotmány az akadémikusoktól és egyetemi tanároktól beigazoltatni rendel a senatusi tagságra való minősíthetés végett, ez a 7500 pesetányi évi jövedelem nem valami magas összeg önmagában véve még ugyan: valószínűleg valamennyi spanyol egyetemi rendes tanár és oly akadémikus is, a ki nem tanár, rendelkezik átlag ennyi jövedelemmel. De vajon mi szükség egy ily censust a tudomány és irodalom kitünőségeire nézve fölláttani? Talán az anyagi jövedelem biztos ismérték képezi a tudományban, irodalomban elért magas folui érdemeknek? Vajon nem eléggé ismeretes-e a halhatatlan Sir *Isaac Newton* életrajzának tanuságtétele a dúsgazdag Angliában, azon *Newtoné*, a ki két ízben is folyamodott a «*Eoyal Society*»-höz, hogy mentse föl a tagdíj-fizetés alól, mert nem bírja még ezt a csekély tagdíjat sem megfizetni? És magában Spanyolországon is, vajon nem fekszik-e köztudomáson *Cervantes de Saavedra* esete, a kinek világhírű «*Don Quijote*»-je a lefolyt harmadszáz év alatt több millió forintot jövedelmezett ugyan, de *Cervantest* annak életében egyáltalán nem volt képes a nyomortelt nélkülözésektől megmenteni? Valóban sajtószzerű szellő fű egy ily alkotmány-politikai fölfogásból a XIX. század utolsó negyedében: mintha csak azon antagonismus nyomása alatt állana, mely a tőke és a munka közt bizonyos társadalmi körökben dúlong; jellemző vonása ez a conservatív irányzatnak, mely Nyugat-Európa culturállamaiban épen nem szokta különben kicsinyleni sem a tudománynak, sem az irodalomnak társadalmi, sőt állami jelentőségét, de a mely conservatív irányzat mégis elég kishitű arra, hogy bizalmatlansággal viseltessék úgy a tudomány, mint az irodalom politikai befolyása iránt, mihelyt nem látja azok képviselőit anyagi érdekkapcsolatok által az úgy nevezett felsőbb tízezer osztályérdekeihez csatolva.

Az 1876-ki alkotmány ma is érvényben van Spanyolországon, és azon módosítások, melyek rajta a legközelebb lefolyt tizennégy év folyamában ejtettek, a tudományos és irodalmi kitűnőségek szenatori jogosultságát legkevésbé sem érintették.

Mielőtt megtenném azon visszapillantást, melyre a spanyol alaptörvényhozásnak a senatorságra jogosított tudományos és irodalmi kitűnőségeket tárgyazo mozzanatai 1808-tól egész 1876-ig a búvárkodó elmét culturpolitikai szempontból is buzdíthatják, ki kell térnem még két alkotmányjavaslatra, a melyek nem válhattak ugyan alaptörvénynyé, sem egyáltalán törvényerőre nem emelkedhettek, de a mely alkotmányjavaslatok mégis nevezetes időközök uralkodó eszmeáramlatait tükrözik vissza, és így megérdemlik, hogy a senatus egybeállítására vonatkozó rendelkezéseik tüzetes észrevétel tárgyát képezzék.

Egyik az 1856-ki alkotmányjavaslat, a másik pedig az 1873-ki.

Az 1856-ki alkotmányjavaslatot alkotmányhozó gyűlés szavazta meg, a melynek egybehívását, a *Mária Cristina* anyakirálynő elmenekülése után csaknem korlátlan teljhatalomra vergődött *O'Donnell*-féle kormány túlkapásai, s az ezek folytán Madridban július 15-én kitört forradalom tett szükségessé.

Ezen 1856-ki alkotmányjavaslatnak a senatusról szóló szakasza— Titulo III. — ekként hangzik: «Articulo 17. — El numero de Senadores será igual á las tres quintas partes de los Diputados. — Articulo 18. — Los Senadores son elegidos del mismo modo y por los mismos electores que los Diputados á Cortes. — Articulo 19. — A cada provincia corresponde nombrar un número de Senadores proporcional á su población; pero ninguna dejará de tener por lo meno un Senador. — Articulo 20. — Para ser Senador se requiere ser español mayor de 40 años y hallarse en uno de los cuatro casos siguientes:

10. Pagar con dos años de antelación 3000 reales de contribución directa. 20. Tener 30,000 reales de renta procedentes de bienes propios. 30. Disfrutar 30,000 reales de sueldo de un empleo que no se puede perder legalmente sin previa formación de causa. 40. Percibir ó tener declarado derecho á percibir 30,000 reales anuales por jubilación, retiro ó cesantia. Las fracciones

de las cantidades expresadas en los cuatro casos anteriores no pueden acumularse para componer el total requerido. Artículo 21. Todos los españoles que tengan estas calidades pueden ser nombrados Senadores por cualquier provincia de la inonarquía.»

«A senatorok száma háromötödét fogja képezni a képviselők számának. A senatorok ugyanazon módon választatnak és ugyanazon választók által választatnak, mint az országgyűlési képviselők. Minden egyes tartomány számára a lakosság számarányában fognak választatni a senatorok; de még a legkisebb tartomány — bármily csekély népességű legyen is — legalább egy senatort fog választani. Hogy valaki senatorrá lehessen, legalább 40 éves spanyol állampolgárnak kell lennie és a következő föltételek valamelyikének kell megfelelnie. Vagy 3000 reálnvi egyenes adót kell már fizetnie, legalább két év óta. Vagy legalább 30,000 reálnvi évi jövedelemmel kell rendelkeznie tulajdon joggal bírt saját birtoka után. Vágj- legalább 30,000 reálnvi fizetést kell húznia oly hivatal után, a melyet nem veszíthet el, ha csak nem törvény útján. Vagy pedig nyugdíja, visszalépése vág}' a hivatal megszűnése czíruén kell húznia legalább 30,000 reált évenként. Az említett négy esetbeni mennyiségek töredékei nem halmozhatók együvé, hogy megüssék az egy-egy esetben megkívánt mennyiséget. Senatorokká lehetnek a monarchia bármely tartományának képviselőiben mindazon spanyol állampolgárok, a kik a fönnemlített föltételeknek megfelelnek, (még ha nem lakosai is az illető tartománynak).

Ezek az 1856-ki spanyol alkotmány rendelkezései, a senatori állomások betöltésére vonatkozólag.

Tehát ugyanazon választók válaszsák a senatus, vagy is a felsőház tagjait, a kik a képviselőket is választják: ez az alapgondolat ezen alkotmányjavaslatban. Szemlátomást a belga alkotmány utánzása akart lenni, hiszen tudjuk, hogy a belga alkotmány szerint is ugyanazok választják a senatorokat, a kik a képviselőket; *) csakhogy senatorrá Belgiumban az 1831-ki

*) Constitution décrétée le 7 février 1831: 53. §. Les membres du Sénat sont élus à raison de la population de chaque province par les citoyens qui élisent les membres de la Chambre des représentants.

«*Constitution*» 56. §. szerint csakis az illető tartomány legnagyobb adófizetői közül lehet választani. «Pour pouvoir être élu et rester sénateur, il faut 1. être Belge de naissance ou avoir reçu la grande naturalisation; 2. jouir de ses droits politiques et civiles; 3. être domicilié en Belgique; 4. être âgé au moins de quarante ans; 5. payer en Belgique au moins 1000 florins d'impositions directes, patentes y comprises. Dans les provinces où la liste des citoyens payant 100 florins d'impôt direct n'atteint pas la proportion de un sur six mille âmes de population, elle est complétée par les plus imposés de la province jusqu' à concurrence de cette proportion de un sur six mille.» Hasonlóan a legnagyobb adófizetők sorából választják *Hollandiában* is a felsőház — első kamra — tagjait az 1840-ben, 1848-ban és 1887-ben módosított 1815-ki alaptörvény szerint.*)

Ez tehát csaknem ochlokratikus alap, tetőzve holmi plutokratiai passiv választási joggal. Vajon lett volna-e kilátása ily alapon bejuthatni Spanyolország egyetlenegy tudományos vagy irodalmi kitűnőségének a senatusba, ha nem lett volna egyúttal napi politikus és közvedveltségű népszónok? Bizonyára alig, a jellemző azonban az, hogy ezen 1856-ki alkotmányjavaslat értelmi szerzői a tudományosság és irodalom felsőházi képviselésére egyáltalán nem gondoltak.

Szintén nem gondoltak ilyesmire azon 1873-ki alkotmányjavaslat értelmi szerzői és szerkesztői sem, a kik a szövetséges köztársaságot akarták ezen javaslatuk alapján életbeléptetni. Sajátságos egy tünet volt ez a «*foederalisták*» mozgalma Spanyolországon az *Amadeo* király lemondását közvetlen követő évek folyamában. Legtúlzóbbak voltak ugyan az úgy nevezett *cantonalisták*, a kik csaknem a *Schuceiz* mintájára akarták volna földarabolni a történelmileg egységes állammá fejlett Spanyolországot; de nem csak a cantonalisták szítogatták ezt a mozgalmat, még a mérsékeltbb köztársaságiak is hajlandók lettek volna hazájuknak egykor független államokat képezett, de később az egységes államszervezetbe teljesen beolvadt tartományait — a

*) *Constitution* — *Gronduet* — §. 78. Hasonl. ö. *Trippels*, Le code politique de Néerlande című múlt évben megjelent jelentékeny becsű művével. A legújabb hollandi alkotmányrevisióról I. m.

hajdani Aragónia, Castilla, Granada, León, Catalnia alkatrészeit. valamint a baszk tartományokat is oly nagymérvű önkormányzattal ruházni föl, a mely, bármennyire szívósan lett is volna kieszelve a közös, szövetségi tetőzet, kétségkívül bomlasztólag hathatott volna csak magára a nemzeti egységre. Julius 17-én 1873-ban terjesztette az alkotmányjavaslat elkészítésére kiküldött országgyűlési bizottság az alkotmányhozó Cortes elé a maga munkálatát: meg is szavazta azt, miként már említém, ezen alkotmányhozó Cortes egész készséggel. Igen, mert arra nézve, hogy Spanyolországnak *köztársasággá*, és ugyan *szövetséges köztársasággá* kell lennie, erre nézve nem volt semminemű nézeteltérés ezen egész alkotmányhozó Cortesben. Annál inkább szétágaztak a vélemények arra nézve, hogy vajon rögtön öletbeléptessék-e a *szövetségi szervezetet*, vagy pedig csak fokozatosan. A cantonalisták pártja a rögtöni életbeléptetést akarta kierőszoakolni, a kormányon levő párttöbbség határozottan ellenezte ezt r ebből származott azután egész sora a pártvillongásoknak, a mely a *cartagenai* lázadással csakhamar valóságos beháborúvá fajúit, ott állván a háttérben a carlista igények által szitogatott baszk tartományi mozgalmak is, politikai programjok elengedhetlen föltételével, a *«fuerók»*-kai. Az egyenetlenség végromlással fenyegette Spanyolországot; ekkor fölütötte a fejét a Bourbon-dynastia restaurálására irányuló monarchikus reactio, és miként már fönnebb említém, *Varia* tábornok 1874-ki január 4-ki államacsinye ugyanazon év deczemberének végnapjaiban (1874 deczember 29.) ismét katonai lázadásra és a köztársasági államforma megdöntésére vezetett.

De térjünk vissza az 1873-ki alkotmányjavaslatához. Ezen alkotmányjavaslat alapgondolata a *szövetséges köztársaság*; különben pedig nem egy tekintetben követi egyfelől a Sieyés-Napoléoni, illetőleg a III. Napoleon-féle 1852-ki francia alkotmányt, másfelől pedig az észak-amerikai Egyesült-Államok szövetségi alkotmányát. Így a francia császári alkotmányra emlékeztet azon jogköre, melylyel ezen 1873-ki spanyol alkotmány a Senatust fölruhazza. A VIII. Titulo szerint a Senatus *nem bír* törvényhozási kezdeményezési joggal. (Articulo 70. El Senado no tiene la iniciativa de las leyes.) A senatusnak csak az áll jogában, hogy megvizsgálja, vajon nem ütköznek-e a Congreso

(képviselőház) által alkotott törvények az állampolgárok egyéni jogaiba, vagy mint magát a szöveg kifejezi, emberi jogaiba, a politikai organismusok vagy is az alkotmányszerű államtestek hatalmi köreibe, a szövetséges államforma követelményeibe vagy pedig az alaptörvénybe? Ha a senatus érett megfontolás után odanyilatkozik, hogy nem: ez esetben a javaslat, melyet a Congreso (képviselőház) megszavazott, törvényerőre emelkedik és a nemzet számára kihirdetetik. Ha azonban a Senatus úgy találja, hogy a hozandott törvény megsért valamely jogot, vagy valamely közhatalmat, vagy alkotmányjogi czikkelyt, úgy ez esetben egyes bizottság küldetik ki, mely a maga jelentését a Congreso (képviselőház) elé terjeszti. Ha az elfogadott javaslat fölötti újabb vizsgálat után a Senatus fön tartja véleményét, ez esetben a törvény végrehajtása fölfüggesztetik azon egész esztendőre. Ha a következő évben a képviselőház ugyanazon törvényt alkotja, akkor ezen törvény átküldetik a végrehajtó hatalomnak kihirdetés végett; de ha a végrehajtó hatalom ellenvetéseket tesz a képviselői által megszavazott törvény ellen: úgy a kérdéses törvény a Senatus elé terjesztetik, és ha a Senatus újból fön tartja a maga véleményét, ez esetben a törvény végrehajtása ismét fölfüggesztetik. Ha azután a harmadik esztendőben a képviselőház ismét ugyanezt a törvényt alkotja meg, akkor a köztársaság elnöke kihirdeti azt, és e törvény mint ilyen az egész szövetséges köztársaságot fogja kötelezni. Egyébként a bírói hatalmat, melyet a szövetséges köztársaság legfőbb törvényszéke képvisel, mindig megilleti a jog, a felől nyilatkozni a törvény alkalmazásának alkalmából, hogy vajon az illető törvény alkotmányos-e vagy nem? («Corresponde al Senado exclusivamente examinar si las leyes del Congreso desconocen los derechos de la personalidad humana, ó los poderes de los organismos políticos, ó las facultades de la federación, ó el Código fundamental. Si el Senado, después de madura deliberación declara que no, la ley se promulgará en toda la Nación. Cuando el Senado declare que hay lesión de algún derecho ó de algún poder, ó de algún artículo constitucional, se nombrará una comisión mixta que someterá su parecer al Congreso. Si después de examinada de nuevo la ley el Senado persiste en su acuerdo, se suspenderá la promulgación por aquel año. Si al año siguiente reproduce el Congreso

la ley, se remitirá al poder ejecutivo para su promulgación; pero si este hiciera objeciones al Congreso, se volverá la ley al Senado; y si el Senado insiste nuevamente, se suspenderá también la promulgación. Por último, si al tercer año se reproduce la ley, se promulgará en el acto por el presidente, y será ley en toda la federación. Sin embargo, al poder judicial representado por el Tribunal supremo de la federación le queda la facultad siempre de declarar en su aplicación si la ley es ó no constitucional.»)

Eszerint már csak az 1873-ki spanyol alkotmány ezen szakaszában is ráismerhetünk összehasonlító szempontból a kölcsönzésekre. A szakasz végső bekezdésében az Egyesült-Államok alkotmányának azon rendelkezése szolgált irányadóul, a mely a «*Supreme Court of the United States*» vagyis az Egyesült-Állam legfőbb törvényszékét bírónak tegezte a többek közt az Egyesült-Államok államjogi, sőt törvényhozási vitás kérdéseiben is.)*

A mi pedig a senatus jogkörét illeti, ezen 1873-ki spanyol alkotmány idevonatkozó rendelkezése szembeszökőleg hasonlít az úgynevezett VIII. esztendőben vagyis 1799-ben életbelépett Sieyès-Bonaparte-féle alkotmánynak a «*Sénat conservateur*» jogkörére vonatkozó rendelkezéséhez. «II maintient ou annule tous les actes qui lui sont déférés comme inconstitutionnels par le Tribunal ou parle Gouvernement».***) «Föntartja vagy pedig megsemmisíti mindazon actusokat, a melyeket a tribunatus vagy a kormány terjesztenek eléje, már t. i. a Sénat conservateur elé.» Az 1802 augusztus 4-ki (3.568,885) szavazattal megszavazott

*) Constitution of the Union of the United States of America. Article III. Section. 2.

***) Constitution de la République Française, du 22 frimaire an VIII. (13. décembre 1799.) (Votée par 3.011,007 suffrages.) Sieyès volt ugyan a tulajdonképeni értelmi szerzője ezen híres consulsági alkotmánynak, mely azután az első császárság alkotmányának is alapul szolgált, de Bonaparte Napóleon tábornok rendkívül sokat módosított Sieyès eredeti alkotmánytervezésén, hogy ne mondjam javaslatán, változtatott pedig nem csak a *Grand-électeur*-nek szánt szerepen («hízó sertés» — Bonaparte szavai), de változtatott, még pedig lényegileg, egyebekben is, amiről bővebben más alkalommal.

«*Sénatus-consulte organique de la constitution de l'an Vili*»
következőleg állapította meg a «Sénat conservateur» jogkörét
az 1799-ben életbelépett alaptörvényen (Constitution) belül.
«Titre V. Du Sénat. 54. Le Sénat règle par un sénatus-consulte
organique: 1. La constitution des colonies. 2. *Tout ce qui n'a
pas été prévu par la constitution, et qui est nécessaire à sa marche.*

3. Il explique les articles de la constitution qui donnent lieu à
différentes interprétations. 55. Le sénat, par des actes intitulés
Sénatus-consultes, 1. suspend pour cinq ans les fonctions de
jurés dans les départements ou cette mesure est nécessaire;
2. Déclare, quand les circonstances l'exigent, des départements
hors de la constitution. 3. Détermine le temps dans lequel des
individus, arrêtés en vertu de l'article 46 de la constitution, doi-
vent être traduits devant les tribunaux, lorsqu' ils ne l'ont pas
été dans les dix jours de leur arrestation. 4. Annule les juge-
ments des tribunaux, lorsqu' ils sont attentatoires a la sûreté de
l'état; 5. Dissout le Corps législatif et le Tribunal; 6. Nomme
les consuls.» Toppant hatalmi kört ruházott tehát ez az 1802
augusztus 4-ki «Sénatus-consulte organique» 3 milliónyi ple-
biscit szavazat által támogatva a Senatusra. «A Senatus megál-
lapítja senatus-consultomok által a gyarmatok alkotmányát és
megállapítja, szabályozza mindazt, a mire nincs előrelátó rende-
kezés az alkotmányban, és szabályozza mindazt, a mi szükséges
az alkotmány életműködéséhez.» «Ugyancsak Sénatus-consult-
umok által felfüggeszti az esküdtek hivatalos működését azon
départementokban (megyékben), a melyekben szükség van egy
ily rendszabályra; az alkotmányon kívül helyezi a megyéket, ha
ez szükséges; megállapítja azon időpontot, a melyben az alkot-
mány 46-ik cikkelye alapján letartóztatott egyének illetékes bíró-
ságaiknak átszolgáltatandók, föltéve, hogy nem történt ez meg
velők letartóztatások első tíz napja alatt; megsemmisíti a bíró-
ságok Ítéleteit, ha ezek merényletet foglalnak magukban az állam,
biztonsága ellen; föloszlatja a törvényhozó testületet és a tribu-
natust; kinevezi a consulokat.»

Valóban formáserint a legfőbb hatalmat ezen alkotmány
alapján, nem az első consul gyakorolta, hanem ez a senatus,
már t. i. az elméletben: egészen mást jelentvén ezen alkotmány-
jogi rendelkezések a gyakorlatban, a hol a senatus nem ismert

köztudomásúlag egyéb akaratot, mint az első consul Bonaparte tábornokét. Az 1804-ki császári alkotmányban — «*Sénatus-consulte organique portant établissement organique du gouvernement impérial*, du Floréal 28 de l'an XII május 12, melyet 3.572,329 szavazattal szavazott meg a plebiscitum, a Senatus azonfelül, hogy tüzetes bizottságai által egyfelől az állampolgárok *személyes szabadsága*, másfelől meg *a sajtószabadság* fölött volt hivatva örködni, jogosítva lön még arra is, a többek közt, hogy valóságos *államtörvényszéket*, vagy ha úgy tetszik, *alkotmányszéket* üljön a *törvényhozó testület határozatai, rendeletei* fölött. «69. Les projets de lois décrétés par le corps législatif, sont transmis, le jour même de leur adoption au sénat, et déposés dans ses archives. *) 70. Tout décret rendu par le corps législatif peut être dénoncé au sénat par un sénateur, 1. comme tendant *au rétablissement du régime féodal*; 2. comme contraire à l'irrévocabilité des rentes des domaines nationaux; 3. comme n'ayant pas été délibéré dans les formes prescrites par les constitutions de l'empire, les règlements et les lois; 4. comme portant atteinte aux prérogatives de la dignité impériale et à celle du sénat; sans préjudice de l'exécution des articles 21 et 37 de l'acte des constitutions de l'empire en date du 22 frimaire, an VIII.»

«A törvényhozó testületek által megszavazott törvényjavaslatok még ugyanaznap, vagyis még megszavaztatásuk napján átszolgáltattanak a senatusnak és letétnék annak levéltárába. » «Bármelyik senator följelentést tehet a senatusnál minden oly határozata ellen a törvényhozó testületnek, a mely 1. a hűbéri uralom visszaállítására irányú; 2. mely a nemzeti vagyon jövedelmeinek visszavonhatlanságával ellenk ezik; 3. a mely nem lett a császárság alkotmánya által megszabott formák szerint megvitatva, vagy pedig nem megfelelőleg az alkotmányszerű szabványoknak és a törvényeknek; 4. a mely sérelmes a császári méltóság és a senatus prerogativâira nézve, nem lévén ezáltal érintve a VIII. esztendő 22 frimairejóról keltezett császársági alkotmány 21 -ki és 37-ki cikkeinek végrehajtása.» Ez alapon ha-

*) Ki ne ismerné föl e szerkezetben a kaczerkodást *Montesquieu* azon elméletével, a mely szerint a legfőbb szükséglet alkotmánj^os államban a «*depot des lois*»?

tároz a senatus a följelentés tárgyát képező törvényjavaslat fölött és ha a senatus azon véleményt fejezi ki, hogy az illető törvényjavaslat nem alkalmas a kihirdetésre, a senatus elnöke a császár elé terjeszti a senatus indokolt határozatát, és a császár, az államtanács meghallgatása után, vagy hozzájárul a senatus határozatához vagy pedig elrendeli a törvény kihirdetését.*)

Nagyban eltér tehát az első császárság senatusának jogköre és hatalmi köre, sőt már intézményi rendeltetése is a parlamenti államok felsőházainak jog- s hatalmi körétől, valamint már rendeltetésétől; sőt nagyban eltér attól már az 1814-diki «*Charle*» által életbeléptetett pairkamra jog- s hatalmi köre, valamint intézményi rendeltetése már elvben is. «La puissance législative s'exerce collectivement par le Roi, la chambre des pairs et la chambre des députés des départements.» «A törvényhozó hatalmat együttesen gyakorolják a király, a pairkamra és a départementok (megyék) által választott képviselők kamrája.» így hangzik az 1814-diki «*Charle*» 15-dik artikulusa.

III. Napóleon 1852 január 14-diki híres kiáltványában még mint 10 évre választott «elnök» visszatért az I. Napoleonék Sieyès-féle alkotmányának alapgondolatához, teljesen félretelven, sőt tüzetes érveléssel nyíltan kárlioztatgatván a parlamentarizmust, mely Lajos Fülöp 1830-diki alkotmányrevisiója folytán fejlődött ki Franciaországon.

Azon alkotmányban, melyet e kiáltványa kapcsán bocsátott közre és hirdetett ki, a 7.500,000 szavazat által megszavazott alapelvek alapján — a melyek közt az 5-dik pontban a senatust mint *mérséklő hatalmat az alapszerződés* és a közszabadságok őrének mutatja be — «une assemblée formée de toutes les illustrations du pays, pouvoir pondérateur, gardien du pacte fondamental et des libertés publiques» — ez értelemben formulázza meg a senatus jog- és hatalmi körét:

«25. Le sénat est le gardien du pacte fondamental et des

*) Senatus consulte organique portant établissement du gouvernement imperial (1804 május 18.); art. 71 és 72. «L'empereur après avoir entendu le conseil d'état, ou déclare par un décret son adhésion à la délibération du sénat, ou fait promulguer la loi.»

libertés publiques. Aucune loi ne peut être promulguée avant de lui avoir été soumise. — 26. Le Sénat s'oppose à la promulgation: 1-o. Des lois qui seraient contraires ou qui porteraient atteinte à la Constitution, à la religion, à la morale, à la liberté des cultes, à la liberté individuelle, à l'égalité des citoyens devant la loi, à l'inviolabilité de la propriété et au principe de l'inamovibilité de la magistrature »; 2-o. de celles qui pourraient compromettre la défense du territoire. — 27. Le Sénat règle par un sénatus-consulte: 1-o. La Constitution des colonies et de l'Algérie; 2-o. Tout ce qui n'a pas été prévu par la Constitution et qui est nécessaire à sa marche; 3-o. Le sens des articles de la Constitution qui donnent lieu à différentes interprétations. — 28. Ces sénatus-consultes sont soumis à la sanction du Président de la république et promulgués par lui. — 29. Le Sénat maintient ou annule tous les actes qui lui sont déférés comme inconstitutionnels par le Gouvernement, ou dénoncés pour la même cause, par les pétitions des citoyens. — 30. Le sénat peut, dans un rapport adressé au Président de la République, poser les bases des projets de loi d'un grand intérêt national. — 31. Il peut également proposer des modifications à la Constitution. Si la proposition est adoptée par le pouvoir exécutif, il y est statué par un sénatus-consulte. — 32. Néanmoins, sera soumise au suffrage universel toute modification aux bases fondamentales de la Constitution, telles, qu'elles ont été posées dans la proclamation du 2 décembre et adoptées par le peuple français. — 33. En cas de dissolution du Corps législatif et jusqu'à une nouvelle convocation, le Sénat, sur la proposition du Président de la République, pourvoit, par des mesures d'urgence, à tout ce qui est nécessaire à la marche du gouvernement. »

«A senatus őre az alapszerződésnek és a közszabadságoknak. Egy törvény sem hirdettetik ki, mielőtt a senatus elé nem terjesztetnék. A senatus ellenzi a törvény kihirdetését, ha 1-ször oly törvények kihirdetéséről van szó, a melyek mint ellenkezők vagy legalább mint sérelmet okozók beleütköznek az alkotmányba, a vallásba, az erkölcsbe, a vallásszabadságba, az egyéni szabadságba, az állampolgárok törvényelőtti egyenlőségébe, a tulajdon sérthetlenségébe és a bírák elmozdíthatlanságának elvébe;

2-szor a méh' törvények compromittáliatnák az ország területének védelmét. Senatus-consultumok által szabályozza a senatus 1-ször a gyarmatok és Algéria alkotmányát; 2-szor mindazt, a miről nincs előreláthatólag gondoskodva az alkotmányban, vagy a mi szükséges az alkotmány működésére nézve; 3-szor az alkotmány azon czikkeinek értelmét állapítja meg, a melyek különböző értelmezésekre szolgáltathatnak alkalmat. Mindezen senatus-consultumok a köztársaság elnökének szentesítése alá terjesztetnek és általa liirdettetnek ki. — A senatus föntartja vagy megsemmisíti mindazon actusokat, a melyeket mint alkotmányelleneseket visz a senatus elé a kormány, vagy a melyeket alkotmányellenesekül jelentenek föl a senatusnál az állampolgárok kérvényei. A senatusnak jogában áll lerakni egy vagy más nagy nemzeti érdeket érintő törvényjavaslatnak az alapelveit (de csakis) a köztársaság elnökéhez intézett jelentés alakjában. — Szintén jogában áll a senatusnak módosítványokat hozni javaslatba az alkotmányhoz. Mihelyt a végrehajtó hatalom elfogadja a módosítványt, azt a senatus senatus-consultum alakjában határozza el. Mindazonáltal az általános szavazatjog (döntő nyilatkozata) alá terjesztetik minden oly módosítvány, mely az alkotmány alapmozzanataira vonatkozik, a mely alapmozzanatokot a deczemher 2-dikáról kelt kiáltvány rakott le és a melyeket (azután) a francia nép elfogadott. — A törvényhozó testület föloszlattásának idejében és mindaddig, míg egy új törvényhozó testület egybe nem hivatik, a köztársaság elnökének előterjesztésére a senatus sürgős rendszabályok által intézkedik mind a felől, a mi szükséges a kormány működésére nézve.»

Íme ezekben állapította meg a senatus jog- s hatalmkörét az 1852-diki francia alkotmány,*) melyet a még ugyanazon esztendő (1852) november 7-én kelt senatus-consultum ugyancsak a császárság alkotmányává emel vala, helyreállítván a maga l -sö czikkeh'ében a császári méltóságot és azt az eddigi köztár-

*) A czíme is jellemző ezen korszakalkotó — senatus consultumnak: «Sénatus-consulte portant modification on interprétation (!) de la Constitution.» (De hát a plebiscitmn 1852 21. és 23-dik novemberben azért mégis ratificálta ezt a senatus consultumot, inég pedig ugyancsak fényes szavazatmennységgel!)

sasági elnökre, III. Napoléon névvel ráruházták. (Art. 1. La dignité impériale est rétablie. Louis Napoléon Bonaparte est empereur des Français sous le nom de Napoléon III.)

Tagadhatatlanul egy egészen új alkotmányjogi rendszerrel van itt dolgunk, melynek alapgondolatát a Sieyès-Napoléon-féle consulsági alkotmány-tervezéstől kölcsönözte ugyan III. Napoléon, de a mely alkotmányjogi rendszer merőben eltér a parlamentarismustól, valamint minden egyéb modern történelmi fejlődésit alkotmányosságtól. «Ez a senatus — büszkén szólhatott ekként III. Napoléon még mint köztársasági elnök a maga 1852-diki alapvető kiáltványában — ez a senatus nem holmi halvány árnyéka a képviselők kamrájának, minő a pairkamra volt; nem oly árnyékkamra ez, a mely pár nap múlva, habár más hangon is, de mégis csak ugyanazon vitákat ismételteti el, a melyek a képviselőházban elhangzottak. Ez a senatus valódi letéteményese az alapszerződésnek és mindazon szabadságoknak, a melyek megférnek az alkotmánnyal; ez a senatus vizsgálja ugyan az összes, törvényjavaslatokat és maga is hoz indítványba új javaslatokat a végrehajtó hatalomnak, de kizárólag csakis azon nagy elvek szempontjából, a melyeken a mi társadalmunk nyugszik. A törvényhozó testület távollétében beavatkozik, nehogy komoly nehézségek keletkezzenek, magyarázza az alkotmány szövegét és megtesz mind annak a biztosítására mindent, a mi szükséges az alkotmány működéséhez. Jogában áll megsemmisíteni minden önkényszerű és törvénytelen actust. Nem alakúit át államtvényszékké, mert az a rendeltetése, hogy megtartsa a legfőbb mérséklő hatalom szerepet, nem pedig az, hogy részesévé legyen a pártszenvedélyeknek és elveszítse a maga tekintélyét azon szemrehányás alatt, hogy eszközül dobta oda magát a szenvedélynek és a gyűlölségnek.» Úgy látszik nagyon nagyra becsülte III. Napoléon ezt a senatust, a melynek tagjait ő maga volt kinevezendő.

Ha összehasonlítjuk az 1873-diki (spanyol szövetséges köztársaság alapítására irányuló) alkotmányjavaslatot egyfelől az 1799-diki consularis, illetőleg az 1804-diki császári alkotmánnyal, másfelől meg a III. Napoléon-féle 1852-diki alkotmánnyal: azonnal szemünkbe ötlük az a nagy rokon vonás, melyet a senatus alkotmányjogi rendeltetésében, illetőleg e magas

állam testület jog- s hatalmi körében ez a spanyol alkotmány ama francia alkotmánygyal mutat.*)

Es ez valóban nagyon sajátos tünet: mert, hogy / *Napoléon* fivére, *József* király fölvette az 1808-diki spanyol alkotmányba a Sieyès-Napoléon-féle «*Senatus*» alapeszméjét, e fölött alig van okunk csodálkozni: de hogy azok az idealista spanyol republikánusok is ezen Sieyès-Napoléon-féle mintakép után indultak, a kik 1873-ban a legszélesebb alapú demokrátiát és egy-

*) «Le Sénat n'est plus, comme la Chambre des pairs, le pâle reflet de la Chambre des députés, répétant, à quelque jours d'intervalle, les mêmes discussions sur un autre ton. Il est le dépositaire du pacte fondamental et des libertés compatibles avec la Constitution; et c'est uniquement sous le rapport des grands principes sur lesquels repose notre société, qu'il examine toutes lois et qu'il en propose de nouvelles au Pouvoir exécutif. Il intervient, soit pour résoudre toute difficulté grave qui pourrait s'élever pendant l'absence du Corps législatif soit pour expliquer le texte de la Constitution et assurer ce qui est nécessaire à sa marche. Il a le droit d'annuler tout acte arbitraire et illégal, et, jouissant ainsi de cette considération qui s'attache à un corps exclusivement occupé de l'examen de grands intérêts ou de l'application de grands principes, il remplit dans l'Etat le rôle indépendant, salutaire, conservateur, des anciens parlements. — Le Sénat ne sera pas, comme la Chambre des pairs, transformé en cour de justice; il conservera son caractère de modérateur suprême, car la défaveur atteint toujours les corps politiques lorsque le sanctuaire des législateurs devient un tribunal criminel. L'impartialité du juge est trop souvent mise en doute, et il perd de son prestige devant l'opinion, qui va quelquefois jusqu'à l'accuser d'être l'instrument de la passion ou de la haine. — Une haute cour de justice, choisie dans la liante magistrature, ayant pour jurés des membres des conseils généraux de toute la France, réprimera seule les attentats contre le Chef de l'Etat et la sûreté publique.» (Proclamation. Louis-Napoléon, président de la république au peuple français; le 14 Janvier 1852.) Nagyon jól átgondolt alkotmányjogi apológia kétségtelenül és a benne foglalt irányeszmék még *Persigny* és *Fouis Reybaud* művei után is megérdemelnének beható méltatást az államtudomány részéről. Másfelől azonban az árnyoldalak is jóval erősebbek ezen egész conceptióban, semhogy e rendszer föltétien híveinek attól ne kellene komolyan tartaniok, hogy majd a történelem is magáévá fogja tenni mindazon politikusok fölháborodását, a kiknek erkölcsi érzéke nem találja vala a saját Ízlelése szeréntinek a császárnak az 1852-diki alkotmány alapján merő szemfényvesztéssé organizált, úgynevezett «*felelőségeit* szemben az általa kiküszöbölt *miniszteri felelősség* elvével.

úttal a lehető legnagyobb politikai szabadságot igyekeztek a megszervezendett «szövetséges köztársaság» által megtestesíteni, ez talán még inkább meglepheti a modern alkotmánytörténelem bűváráját, mint a *párisi grófnak* mint trónkövetelőnek pár évvel ezelőtt tanúsított alkotmánypolitikai viselkedése. *Lajos Fülöp* unokája, ki a *Guizot* és *Thiers* parlamentarismusának eszmei légkörében nevedett föl, és e mellett még az angol intézmények, társadalom beható tanulmányozása által is oly annyira kitűnt — vajon nem indíthatja-e méltán a legsajátságosabb tűnődésre az embert, ha egyszer csak azt látja, hogy az Orleanismusnak ezen ez idő szerént legfőbb képviselője maga is fölveszi a maga alkotmánypolitikai programjába a Sicyés-Napoléon-féle alkotmányjognak azon gondolatát, a mely leginkább szokta különben kihívni a Parlamentarismus barátainak az irrisióját?

Valóban meglepheti ez is már az embert: de mi ez azon meglepetéshez képest, a mely ér bennünket, midőn azt látjuk, hogy a *Ultiz Zorijla* elvtársai, a kik annyira szeretik a szabadságot, hogy nem elégsznek meg az egyetemi tanszabadsággal, hanem még a 12—14 éves gymnasiumi tanulók számára is tényleg megteremtik hazájok középiskoláin a tanulási szabadságot, sietnek magukévá tenni a senatus jog- s hatalmi körének kérdésében azt a rendszert, a melyet Európaszerte olybá tekintettek még

III. Napoléon korában a politikusok, mint az igazi alkotmányosság meghamisításának legerősebb emeltyűjét?

De ne hagyjuk magunkat elnémíttatni a szabad kutatás eredményeinek összegezésében. Mégis kell valaminek lennie, ha nem is magában az egész rendszerben, hát legalább annak a *senatus* tulajdonképeni alkotmányjogi rendeltetésére vonatkozó irányeszméjében: mert különben alig lenne képzelhető azon céltudatosság, a melylyel a legkülönbözőbb politikai fölfogás, a legkülönbözőbb politikai nevelés emberei még távol államokban is vissza látszanak térni hozzá, mihelyt alkotmányos jogrendszert akarnak ugyan, de nincsenek megelegetve a Parlamentarismus által kifejlesztett *felsőházi* intézmónnyel. Talán épen az a követelmény, hogy a törvények uralma alá hajtassák az államjogi élet, maga a törvényhozás is, talán épen e követelmény, épen ezen alkotmánypolitikai eszmény sarkalta a szabadság hévtelt spanyol barátait arra, hogy fölkaroljanak egy oly

intézményt, melyet az angol minták után lelkesülő gyakorlati politikusok a szárazföld legtöbb alkotmányos államában annyira elitéinek?

És midőn e benyomásnak engednek, talán ép annyira biznak magának a hamisítlanul és teljes jóhiszeműséggel keresztülviendett irányeszmének fensőbb fokú életképességében mint a mennyire, kell hogy ők maguk is, leikök mélyében elforduljanak azon satnya, uszályhordozó államtesttől, a mivé III. Napoléon a saját maga által kinevezett senatust a gyakorlati kivitelben — úgy látszik — már csak önfentartási ösztönből is tervszerűleg átídomította?

Legyen bárhogy, az 1873-diki spanyol alkotmányjavaslatban a főnnérintett alapgondolatban nyer kifejezést a senatus intézményszerű rendeltetése. Az már most a kérdés: vajon nyitott-e tért ez az 1873-diki alkotmányjavaslat a tudományos és irodalmi kitűnőségeknek a maga senatusában? Mindenre inkább irányúi ez az 1873-diki alkotmányjavaslat, csaknem ily culturpolitikai követelmény kielégítésére. A «VI. *Titulo*» 5:2-dik *Articulo*ja egyszerűleg azt mondja, hogy a senatorokat a szövetséges köztársaságnak egyes államai vagyis állami jogkörrel fölruházandó tartományai fogják választani, még pedig minden egyes ily állam négy senatort fog küldeni a Cortesbe, tekintet nélkül különbeni jelentőségére vagy népességének kisebb-nagyobb voltára. («Los senadores serán elegidos por las Córtes de sus respectivos Estados, que enviarán cuatro por cada Estado, sea cualquiera su importancia y el numero de sus habitantes.»)

A spanyol senatuson és a francia 1831-diki pairkamrán kivid legkorábban az olasz királyság senatusa vitte be a tudományos kitűnőségeket a felsőházba magának az alkotmánynak, vagyis az állam úgynevezett alaptörvényének rendletéből.

Mára *sardiniai* királyságnak 1848-diki márczius 4-dikén kihirdetett «*Statuto costituzionalé*»-ja csaknem egészen az 1831-diki francia pairkamra képére állította föl a maga senatusát. Ezt a sardiniai «Statutó»-t fogadta el azután az egységessé alakult *Olasz királyság* is a maga alaptörvényéül, miután az 1861-diki márczius 17-diken kihirdetett törvény rendletéből *Victor Emanuel*, Sardinia győztes királya fölvette az « *Olaszország*

királya» címet. Az olasz senatus tagjait*) a király éltök fogytára, korlátlan számmal, a negyvenedik életévüket betöltött állampolgárok közül, a következő kategóriákból nevezi ki:

1-ször az állam érsekei és püspökei; 2-szor a képviselőház elnöke; 3-szor a legalább bárom ülészakon és legalább hat éven át mandátummal bírt képviselők; 4-szer a miniszterelnökök; 5-ször a szakminiszterek; 6-szor a nagykövetek; 7-szer a legalább is már három év óta liivataloskodott követek (meghatalmazott miniszterek); 8-szor a semmitőszék és a legfőbb számvevőszék első elnökei és elnökei; 9-szer a másodfolyamodványi törvényszékek első elnökei; 10-szer a semmitőszék főügyésze és az országos királyi főügyész legalább öt évi szolgálat után; 11-szer a másodfolyamodványi törvényszékek tanácselnökei, legalább három évi e rangfokoni szolgálat után; 12-szer a semmitőszék bírái és a legfőbb számvevőszék tanácsosai, legalább öt évi e rangfokoni szolgálat után; 13-szor a másodfolyamodványi törvényszékek főügyészei **) legalább öt évi szolgálat után; 14-szer a hadsereg tábornokai és a hajóhad tengernagyjai. A vezérőrnagyoknak, valamint az ellentengernagyoknak azonban legalább öt évi tényleges szolgálatot kell kimutatniok, mielőtt senatorokká neveztetnének ki; 15-ször az államtanácsosok legalább öt évi működés után; 16-szor a tartományi tanácsok tagjai, ha már háromszor lettek elnökké választva; 17-szer a főintendansok hét évi szolgálat után; 18-szor a királyi tudományos akadémia rendes tagjai legalább is hét évvel megválasztásuk után; 19-szer a felsőbb közoktatásügyi tanács rendes tagjai hét évi szolgálat után; 20-szor mindazok, a kik kitűnő szolgálattevételek által, valamint kiváló érdemeik által érdemeket szereztek maguknak a haza körül; 21-szer állampolgárok, a kik legalább is három év óta legalább 3000 líra egyenes adót fizetnek fekvő vagyonuk vagy iparüzletük (iparvállalatuk) után. A királyi család hercegei is teljes jogú tagjai a senatusnak. Az ő ülések mindjárt az elnök után következnek. 20 éves korukban lépnek be

*) Statuto 33. §. L. a II. osztály előtt tartott akadémiai értekezésemet az *Európai monarchiák rendszeres alaptörvényei*-ről 1886.

**) Beleértve az úgynevezett *fiscalé*-t.

a senatusba, de szavazatjogot csak 25 éves koruktól fogva gyakorolhatnak.

Tehát a tudományos kitűnőségek felsőházi jogosultságára nézve ez az olasz alaptörvény is határozottan az 1831-diki francia pairkamráról szóló törvény álláspontjára helyezkedik.

A *portugál!* alkotmány maga az 1885-diki alkotmánymódosítást megelőző időkben nem rendelkezett a felsőház «*Câmara dos pares*» akkoriban még részben öröklő, részben csak éltök fogytára kinevezett tagjai kinevezésének módozatai felől, alkotandó tüzetes törvénynek hagyván föl e részben a módozatok, illetőleg minősítvények megállapítását. Az 1878-diki május 3-diki törvény föllállított azután bizonyos kategóriákat, jó részt szintén az 1831-diki francia pairkamra-törvény szellemében és ezen kategóriákból rendeli az 1885-dikén, július 24-én kihirdetett alkotmányt módosító törvény is az 50 választandó tagot is megválasztatni, bizonyos vagyon-census alapján és azon föltétel mellett, hogy 35. életévüket betöltötték legyen. Ezen 50 választott tag közül öt a *tudományos kitűnőségek kategóriájára esik*, a meny nyiben öt tagot egyfelől a *coimbrai egyetem*, másfelől pedig a portugalli *akadémiák Lisbonába* egybehívott delegáltjai választanak.

Az *Osztrák császárságnak* a birodalmi képviselőtről szóló 1867-diki december 21-dilieről kelt *alaptörvénye* a maga 5-dik cikkelyében így hangzik: «A császár magának tartja fön a jogot éltökfogytára nevezni ki az urakházába tagokul oly kiváló férfiakat, a kik kitüntették magukat érdemeik által, melyeket az állam, az egyház, a *tudomány és művészet* szolgálatában szereztek.» Analóg alapon nyugszik Magyarország 1885.: 7. törvény-cikkének a *főrendiháznak* azon tagjaira vonatkozó rendelkezése, a kiket Ő Felsege a közszolgálatban vagy a közügyek terén szerzett érdemeik méltánylásául nevezhet ki bizonyos számbeli korlátokon belől éltök fogytára. Ámbár ez a szó, hogy «*tudomány*» vagy «*irodalom*» nem foglaltatik is benn ami magyar *főrendiházi reformtörvényünk* szövegében: e törvény gyakorlati alkalmazásának eddigi mozzanataiból már is eléggé kitűnik, miszerint e törvény megalkotóinak intentiója nem lesz kitéve a jövőt illetőleg sem félreértéseknek. A *tudomány* és irodalom kitűnőségei közül már is tagjai a magyar főrendiháznak oly férfiak,

a kiknek érdemeihez hasonló szolgálattételeket kívántak jutalmaztatni is honatyáink, midőn az 1885: VII. törvénycikket megalkották. Végül meg kell emlitenem a *németalföldi királyság* múlt évi alkotmányrevisióját, a mely az *első kamrában* a jövőre szintén széket és szavazatjogot helyezte kilátásba a tudományos kitünőségek számára; de erről más alkalommal.

Tekintsünk már most vissza.

Tudományos kitünőségek mindig nyertek széket, szavazatjogot e század folyamában a különböző európai parlamentek felsőházáiban: de ha ott láttuk is *Lord Brouyhamot, Earl Greyt, Earl Russelt, Devonshire herceget, Argyll herceget* és *Lord Macaulayt* a Lordok házában, *Laplacet*, kit XVIII. Lajos örgróffá tett, a francia pairkamrában, *Dumán* vegyész, *Leverrier* csillagászt, *Elie de Beaumont* geológust III. Napoléon senatusában: e tényeknek oktani háttérében még nem állott oly *alaptörvény*, vagy tüzetes *szerves törvény*, a mely nyíltan elrendeli vala a tudományos kitünőségeknek *mint ilyeneknek* behozatalát a felsőházba. Sőt még ha egyes német államok felsőházában törvény alapján láttunk is ott egyetemi tanárokat, ez is csak azt jelzi, hogy az illető német állam alaptörvénye vagy szerves törvénye elrendeli, miszerint az egyetem *nagy vagyonnal* is rendelkező testületének érdekképviselőjében szintén küldessék a felsőházba oly küldött, a kiből az illető egyetem tanári karának szavazás által kifejezett közbizalma központosúl. Arra, hogy az egyetemek részéről éppen a legérdemteljesebb, legelismertebb tudományos tekintélyek küldessenek a felsőházba: erről a követelményről az említett német államok alaptörvénye vagy szerves törvénye egyáltalán nem vesz tudomást. Csakis az általam fölsorolt államok alaptörvényhozása, illetőleg szerves törvényhozása fektetett eddigelé súlyt a *tudomány* és az *irodalom kitünőségeinek mint ilyeneknek* a felsőházban értékesítésére. Sajátságos, hogy az az állam, a mely a legkorábban kezdte meg ezt a tudomány- és irodalombarát alkotmány-politikát, éppen *Spanyolország*, tehát oly állam, mely ha önérettel mutathat is rá a maga gazdag nemzeti irodalmára, semmi esetre sem visz vezérszerepet Európa népeinek szellemi életében. Annál bensőségeltesebb azonban az érzék a haladás politikai követelményei iránt már emberöltök óta Spanyolország fölvilágosult politikusaiban. Az ő befolyásuk-

nak tulajdonítható, hogy már az épen nem szabadelvű 1808-ki alkotmányba belevihették a bayonai alkotmányhozók a modern culturállam alkotmánypolitikájának azon követelményét, a melyre akkor még az 1791 óta leviharzott francia alkotmányok se gondoltak; nekik, Spanyolország haladásbarát politikusainak róható föl érdemül, hogy még *Maria Cristina* regensége alatt is bele tudtak vezetni, a szintén nem épen szabadelvű 1834-ki «*Estatuto Real*»-ha egy oly rendelkezést, a senatusba beviendő tudományos és irodalmi kitünőségek egyéni értékesíthetése érdekében, a mely rendelkezés jóval meghaladja még az 1831-ki francia pairkamra-törvény hason irányú rendelkezését is, iölvilágosúltan szabadelvű fölfogás tekintetében. Csak az 1812-ki, fejszámszerint demokratikus — hogy ne mondjam oclilokratikus — különben is csupán *eejyknrarendszert* ismerő alkotmány, meg ennek 1837-ki életképtelen átdolgozása zárkózott el a tudományos és irodalmi kitünőségek senatusbani értékesítésének gondolata elől, no meg azután az 1845-ki alkotmány, melyet *Castelar* a legreactionariusabb alkotmánynak nevez, a mely e század folyamában napvilágot látott Spanyolországon. De már az 1869-ki alkotmány ismét félreismerhetlenül beigazolja azon emelkedett szellemű hevélynek a jogosultságát, a melylyel kortársak és utókor előtt a politikai haladás eszméim fokáért küzd: behozza ismét a tudományos kitünőségek és irodalmi kitünőségek kategóriáját a senatusba, és e téren mit sem enged neki az 1876-ki alkotmány, daczára annak, hogy ez utóbbi a conservativ restauratió műve volt és a hadsereg szuronyainak segélyével hágott föl mint győztes egy nagyon is vérmes szabadelvűség alkotásainak romjaira — miután ez a nagyon is vérmes szabadelvűség akkor még a népnevelést nélkülözött néptömegek éretlensége folytán tehetetlennek bizonyült. Igen, restauratió műve volt ez az 1876-ki alkotmány, de lényegesen különbözött egyéb conservativ restauratióktól: a mennyiben, ha erélyes kezekkel fogott is hozzá a reconstructió munkájához, nem kívánt ülni orgiákat a maga diadalmi mámorában. Sőt ép ellenkezőleg, nagy szilárdságot tanúsított a túlhaladott álláspontok iránt mutatókozó gerjedelmek leküzdésében, — éles látást a szabadelvű alkotmánypolitika által lerakott alapok egynémelyike megingathatlanságának fölismerésében, és valódi bölcseséget a múlt

hatalmi elemeinek a jelen követelményeivel! összeegyeztetésében. Visszahozta a grandokat a *censussal* mérsékelt *születési jog* címén a senatusba: de egyúttal megtette azt is, hogy oda, mellénk rendelt széket, szavazatjogot, szóval tagságot a *szellemi arisztokráciának* is; és ugyan jóval nagyobb számmal, több kategóriájából a tudományos és irodalmi kitűnőségeknek mint maga az 1869-ki alkotmány. Ez a közelebbi tanulság Spanyolország alkotmány történelméből, 1808-tól le egész jelen napjainkig, a midőn még az 1876-ki alkotmány ezen államban érvényben van. De az a kritikai szemle, melyet a fönnebbieken gyakorolni óhajtottam, szolgáltathat magasabb érdekből is tanulságot az államtudománynak a maga végeredményeiben. Megvilágíthatja, még pedig egy új oldalról azon nagy erők alkotmánypolitikai érvényesülhetésének sorrendjét, a melyek válságokra vezetnek, hogy új korszakot nyissanak az alkotmánytörténelemben. A hagyományos hatalom, mely első sorban physikai erőre támaszkodik, ép oly kevéssé ismeri el számbavehető politikai tényezőnek a szellemi arisztokráciát, mint a hogy nem keresi benne szövetséges társát a primitív műveltségű tömeg: amannak csak az a frigy becses, melyet neki a hagyományos tekintélyek cultusa és a még polgáriusulatlan időkből eredő szokások ereje nyújtanak; viszont azok, kik a primitív műveltségű tömeg ellenállási erejét igyekeznek a lehető leghatályosabban megszervezni ama hagyományos hatalom ellenében, szabadelvű jelszók alatt, még ha saját személyökre nézve belátják is a szellemi élet előharczosainak politikailag *kifejthető* fontosságát, mindenre gondolnak inkább, csak arra nem, hogy karöltve kívánjanak járni egy általok politikailag is életképessé fokozható elemmel, a melynek állami jelentőségét, még ha nem is viseltetnék iránta, könnyen kimagyarázható, ösztönszerű ellenszennvel, a primitív műveltségű tömeg, egyáltalán nem is képes megérteni a maga lelki szegénységében. Emberöltökön át küzdhet, váltakozó szerencsével e két nagy tényező az uralomért, egymás ellen: a válság a szellemi élet előharczosai érdekében csak akkor állhat be, midőn a középosztály az értelmi képzettségnek bizonyos jelentékenyebb fokára — nem csak a fővárosban, de a vidéken is — magát tényleg már fölküzdötte. Ekkor azután számbavehető politikai tényezővé válik a szellemi élet is visszautasíthatlanul. Ha tehát hullámlás

mutatkozik a kulturpolitikai követelmények szempontjából egy nép alkotmány történelmében, oly haladásbarát kezdeményezések folytán, a melyek a tényleg hatalmon levők dicséretreméltó előszeretéből eredtek, de a melyekre rút visszaesés következik be, mihelyt az illető fölvilágosult kezdeményezők másoknak kénytelenek engedni át a tért: ez még koránt sem azt jelenti, mintha az emberiség nem a szellemi élet uralmának irányában haladna előre mégis föltartóztathatlanul. Nem; az államéletben sem jelenthet egyebet az ily hullámvész mint magának az emberiségnek egyetemes művelődési történelmében, a melylyel benső, oktani kapcsolatban marad örök időkre. Mihelyt kellőleg megérlelődnek alapos népnevelés folytán valamely nemzeti társadalom gyorsabb organikus művelődésének tényezői, azonnal megszűnik a nagyobb mérvű hullámvész lehetősége és beáll a természet törvényeinél fogva az a phasis, a melyből csakis egyenes irányban fejlődhetik előre a kulturpolitika nagy céljaira a modern államélet a maga egészében, és lépésről-lépésre, mind inkább és inkább érezhető fokozatossággal valósulhat meg az értelmiség uralma, melyet azután többé semmiféle nagyobb mérvű visszaesés nem fog compromittálhatni.